

WOODHICK

H2799-1
5

4

1 9 3 6

НЖ Коми
1-1а

У д А Р Н ы К

УЧЕБНО-МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ

КАЗАЛОМ ОПЕЧАТКАЖАС

Лысбок

Строка лыд

Печатайтöма

Кодö лыдымы

61

3 стр. вылысан

Лункор

Лункер

№ 4

АПРЕЛЬ 1936 ВО

STATE OF NEW YORK

IN SENATE, January 10, 1900.

REPORT

OF THE

COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE

IN ANSWER TO A RESOLUTION PASSED BY THE SENATE

APRIL 11, 1899.

НЗЖ Коми
1-1а

У Д А Р Ы І К

ХУДОЖЕСТВОА СОВЕТСКОЈ ЛИТЕРАТУРА
КОМИЖУРНАЛ

ЛЕРО СОВЕТСКОЈ
ПИСАТЕЛЈАС СОУЗЛО
КОМИ ПРАВЛЕНІЕ

№ 4

АПРЕЛЬ 1936 ВО

У Д А Р Н И К

КОМИ ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ
ОРГАН КОМИ ПРАВЛЕНИЯ ССП

ПОД РЕДАКЦИЕЙ:
М. ДОРОНИНА (отв. редактор),
П. ШЕБОЛКИНА и И. ИЗ'ЮРОВА

№ 4

АПРЕЛЬ 1936 ГОД

СӨВЕТСКӨЈ ЕПОХАЛӨН МЕДБУР ПОЕТ

ЕМӨГ сешөм поетјас, кодјаслыг кывбурјассө колө декламіруйтны тупкөса занавесјас сајын. I весіг оз декламіруйтны, а вашкөдны.

Владімір Мајаковскіј ез пырлы најө лыдө.

Тажө вөлі ыжыд морт—ыжыд тушаа, ыжыд гөлөса, ыжыд темперамента, ыжыд таланта.

I ораторлыг да трибунылыг ассыс гымакылан гөлөссө, i политическөј боецлыг ассыс темпераментсө i ассыс замечательнөј поетическөј талантсө, ассыс став вынсө сiјө сетис ыжыд Октабрга революцијалы да выл олөм вөсна, коммунизм вөсна вермасөмлы.

Сылыг кывбурјассө оз поч вашкөдны либө кургыны струнајас шы улө, најөс колө лыдфыны тыр гөлөсөн естрадаһа, трибунаһа, радио пыр. Најө шыагөны лова јөзлы, миллионјаслы, став вермагыг человечестволы.

Мајаковскіј лыдфывліс, мыј поет сiјө абу кушөмкө торја (особөј) олыг, аслас торја темајасөн да интересјасөн, а кыввөчыг мастер, кодi сетө ассыс став мастерствосө полза вылө сiјө класслы, кодкөд сiјө јитчөма.

Мајаковскіј лыдфывліс, мыј поетлы колө гiжны ассыс кывбурјассө һе празднөј јөзөс да бездельникјасөс ублажөйтөм вылө, а вермагысјаслыг тышкаһан вынјөрнысө (бојеспособностсө) кыпөдөм вылө.

Мајаковскіј заводитис ассыс поетическөј тујсө кыңи өтка бунтар, ошкис щыгјалысјаслыг, нарөитөм да олөмыг шыбытөм јөзлыг бунтсө, кодөс вөлі вескөдөма озырјаслы, олөмын щөтөм көчәинјаслы паныд.

Сатира јог кывјасөн серавліс сiјө общепризнаннөј авториветјас вылын, ускөдчывліс буржуазнөј обществоса став социалнөј да моралнөј подувјас вылө.

Скөрлунөн да лөглунон тыр кывјасөн чуксавліс Мајаковскіј бунтө капитализм властлы да порадоклы паныд.

Но тајо, ферт, јешћо ез-на вѳв вермасѳм вылѳ классо
вѳја гѳгѳрвоѳмѳн пролетарској чуксаѳм, а сѳмын ѳтка про
вѳстујтыслѳн романтѳческој бунт.

Аслас кывбурјасын сѳјѳ чуксавлѳс, вѳччыслѳс да воэвыв
вѳставлѳс револуцѳјаѳс.

1915-ѳд воын сѳјѳ гѳжлѳс:

„Вижу...

в терновом венке революций
грядет шестнадцатый год“.

Сѳјѳ ѳшыбѳтчѳс тољкѳ ѳекымын тѳлысѳн.

Окѳабрса револуцѳја медвоэа лунјассањ-жѳ сѳјѳ чѳлѳма
лѳс сѳјѳс, кызѳ мѳлѳнјаслыс шудсѳ да ассыс шудсѳ, да
сывтѳс сы дор медактѳвнѳја вермасысјас радѳ.

Окѳабрса револуцѳја бетѳс Мајаковскѳј романтѳческој
бунтарстволы јаснѳј цѳл, бетѳс вескыд направлѳнѳе да мѳшен
сѳјѳ гымалан поетѳческој ѳружѳелы.

І поет чорыда да раэсѳйтѳма кѳрталѳс ассыс поетѳчес
кој судбасѳ пролетарској револуцѳјакод да револуцѳјаын
аслас олѳмыс став даскујѳм восѳ воглалѳс вескыда да зумы
да кадыскѳд ѳтщѳщ.

Ас јывсыс сѳјѳ гѳжлѳс:

„Не хочу,

чтоб меня,

как цветочек с полян

рвали

после служебных тягот.

Я хочу,

чтоб в дебатах

потел Госплан,

мне давая задания на год“.

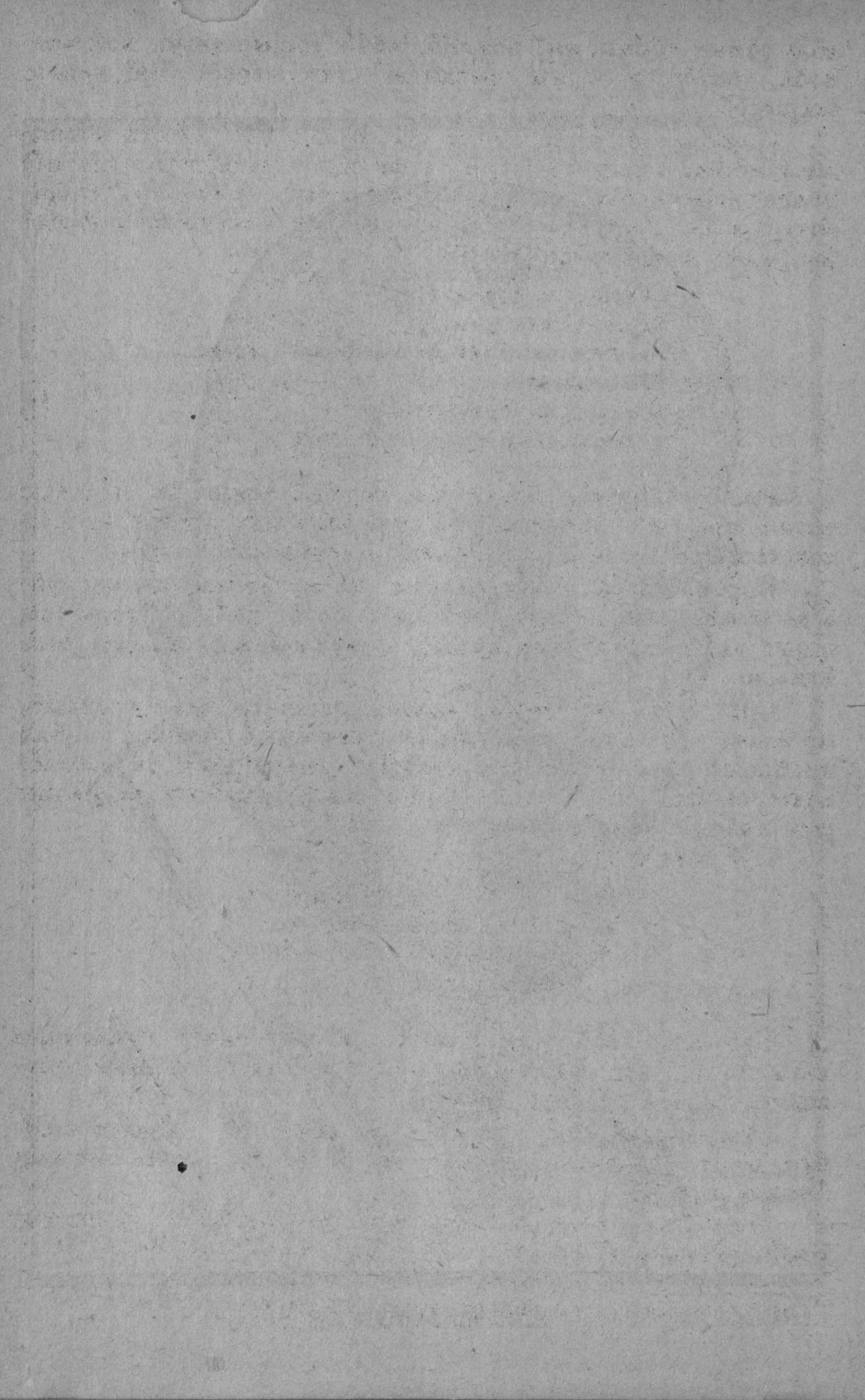
Сѳјѳ чувствуйтѳс аслас кѳјасын зев ыжыд вын поезѳја
лыс да кѳсјылѳс медыжыд еффеќтѳн ѳсползујтны сѳјѳс соціа
лѳзм стрѳѳтан ыжыд фелѳын.

Вермасыслѳн да агѳтаторлѳн страстнѳј темперментыс
тојлалѳс сѳјѳс быд сещѳм местајасѳ, кѳнѳ мунлѳс зев чорыд
тыш важыслѳн вымыскѳд, сетчѳ, кѳнѳ сѳјѳ здукын ѳтчукѳр
мылѳсны рабочѳј класслѳн да партѳјалѳн вѳланыс да зѳлѳм
ныс. Сѳјѳ корелѳс аслыс ужсѳ унжыкѳс, аслас мастерстволы
мојјассѳ гырысжыкјасѳс, сѳјѳ чувствуйтѳс ассѳ „шуд вѳчан
сѳветској заводѳн“ да мѳвпавлѳс сещѳм кад јылыс, кор кыв
бурјас уж јылыс кутас сјезд вылын вѳставны Сталин.

Сылы ез вѳв ѳчѳтѳк фелѳ-нѳ, ѳчѳтѳк тема-нѳ. Сылы колѳ

В. В. МАЖАКОВСКИЈ

вöлі сöмын тöдны, мы] вот сiјö, iчöвiк тор]ыс талуи лoиcчвe-
нои, кодтöг он вермы кыскыны став чепсö. Сiјö пужлиc
сoс]accö...

Гражданскöй война во]асö сiјö ужалиc РОСТА-ын, лöсöд-
лиc гiжöд]яc агiтплакати]аслы, рiфмаавлиc лозунги]ас ударнöй
кампанiе]яc кeжлö, корсавлиc (iзобрети]ялиc) тема]яc кари-
катура]яcлы, да пулемiот öд]iн вужöдлиc кывбур]яcö победа-
]яc]ылыc фронтвывса]уöр]яc.

„Раньше художники,
карандашами дыша,
рисунки рисовали на загородной дачке.
Мы не такие,
Мы вместо карандаша
взяли каждый в руку по тачке“.

Ма]аковски] ачыс бoстiс киас сeщöм тачкасö да чуксалиc
ассыс]орт]яссö, поети]яссö да художник]яссö сетны выль iс-
кусство, кодi отсалас „кыскыны республикаöс к]а]тыс“.

Кор врагöс вöли путкылтöма да жугöдöма, да рeспуб-
лика вужiс овмöс стрöгöмö, поет во]ö, кодi ез тор]öдлы
ассыс ужсö öтув]я вермагöмыс, сувтiсны выль мог]яc, выль
тема]яc.

Сiјö гiжлиc кывбур]яc i аслас оласногса тема]яc вылö,
но секса кадса сiјö кывбур]ясыс медыжыд]укöнсö сiјöма
проблема]яcлы, код]яc сeки сулалисны парти]алöн да рабочöй
класслөн шöр в]и]ман]и]е]ын, код]яc пас]ыг]ылисны революци-
]яса рабочöй календарын.

Сiјö шулиc:

„Я буду писать и про то и про это,
но нынче не время любовных ляс.
Я всю свою звонкую силу поэта
тебе отдаю, атакающий класс“.

Сiјö сетiс ассыс став вынсö революционнöй пролетари-
атлы да сiјö век кeжлö кöрталiс ассыс]ымсö му вылын вöв-
лöм медыжыд революци]якöд.

„Ма]аковски] вöли i колö ми]ан сöветскöй эпохаса мед-
бур, ме]са таланта поетöн“—та] шуиc Ма]аковски]]ылыс
Сталин]орт !).

Ма]аковски] вöли революционнöй поетöн ез сы вöсна, мы] гiжлиc
революци]я]ылыс, а сiјöн, мы] гiжлиc *революци]ялы*.

1) Вiчöд передовöй статьи „Правда“ гачетыс 1935 вoса декабр 17 лун.

Мајаковскіј вöлі пролетарскöј поетöн ез сы вöсна, мыј пролетаріатöс вöчис аслас темаöн, а сіјöн, мыј *пролетаріат-лöн делöыс вöлі і сіјö делöөн*.

Сіјö оліс аслас кадга возынмуныс морт тыр олöмöн, чувствујтіс ыжыд кадсö, код піын сіјö олö, чувствујтіс быд „талун“, аслас гіжысјас вок-котырлы шыасöмöн, сіјö гіжліс:

„Я жизнь отдать за сегодня рад,
Какая это громада!
Вы чуете слово „пролетариат“ —
Ему грандиозное надо“.

Настöјашщöј революціоннöј поетлöн чужöмбаныс — лыд-дыліс Мајаковскіј—колö лоны возöлаң віçöдöмöн.

Сіјö шуліс:

„Брось дрожать за шкуры скряжи,
Вперед забегайте, не боясь суда.
Зовите рукой
С грядущих кряжей:
„Пролетарий, сюда!“

І јешщö мöд кывбурын:

„У нас поэт события берет —
Опишет вчерашний гул,
А надо рваться в завтра, вперед,
Чтоб брюки трещали в шагу“.

Мајаковскіјлöн уна да уна кывбурјас і поемајас ез важмыны і талун, дај важмасны јешщö оз-на регыдöн, сы вылö віçöдтöг, мыј најöс вöлі гіжöма медга злободнөвнöј темајас вылö.

Мајаковскіј іскусстволöн вынјöрыс вöлі сыын, мыј сіјö кужліс быдлуңја ноксöмыс, буднїчнöј гера хроңикаыс бөр-јыңы сіјöс, мыј інмö воçö олöмö (будущее), кужліс азыны кöјдыс-тус, мыјыс воçö олöмыс çорçалас аскі, пјатїметка мысгї, уна војас мысгї.

Быд мыщöд (препјатствїе) сажыс, мыј вылö сіјö вескöдліс аслас кывбурјаслыс бїсö, быд пощöс сажыс, кодї сулавліс соціалїзм стрöйтысјас туж вылын, сіјö зілліс азыны локтан војаслыс југыд олöмсö, горша кыјліс јуөрјас воçö олöмыс, нөщкысліс сылаң да чуксавліс сіјöс.

Мајаковскіјлöн медбөрја ужыс, кодöс сіјö ез уфїт помавыны, вöлі пјатїметка јылыс поэма. Тајö поэмаыслы воçкывјас, („Во весь голос“) сіјö шуö потомокјаслы шыöдчöмöн:

„Мой стих
 трудом
 громаду лет прорвет
 и явится
 весомо,
 грубо,
 зримо
 как в наши дни
 вошел водопровод,
 сработанный
 еще рабами Рима.
 В курганах книг
 похорснивших стих,
 железки строк случайно обнаруживая, вы
 с уважением
 ощупывайте их
 как старое,
 но грозное оружие.
 Явившись
 в Це Ка Ка
 идущих светлых лет
 над бандой
 поэтических
 рвачей и выжиг,
 Я подыму
 как большевистский партбилет,
 все сто томов
 моих партийных книжек“.

Мајаковскіјлөн партійној кывбурјаса со томыс, бојевѡј
 поезіја сѡветскѡј эпохаса медбур поетаѡн,— кутасны овны
 јешщѡ дыр-на.

Аслас ѡти матыс азгыс крїтіклы, кодї кызкѡ шуїс Ма-
 јаковскіјлы, мыї сылѡн кывбурјасыс регыд куласны да налыс
 авторсѡ регыд вунѡдасны, Мајаковскіј вочавїзіс:

— А ті пыралѡј сурс во мысї. Сен сорнїтам.

Мајаковскіј вѡлі прав аслас ескѡмын, мыї і ула да уна
 војас мысї сылѡн кывбурјасыс оз кувны і сїјѡ пондас „кызї
 довја ловјаскѡд“ сорнїтны потомокјаскѡд.

Октабрса револуціја кутас век овны јѡз памјатын.

А сїјѡ вѡлі сылѡн поет, сылѡн медбур поет.

JEЖЫД ВО

(ИСТОРИЧЕСКОЈ ПОВЕСТЪЛЫ ПАНАС *)

X.

БУКЫШТЧӨМ кымөр саядө гожөм помса шондлыг-
 жүгөрјассө, аслас вужөрөн пемдөдө дінјом луглыг-
 һузвјж веркөссө. Дінјом луг шөрын өтї взводөс
 велөдөны наступайтны. Најө паскөдчөмаөс цөптө,
 водөмаөс кынөм выланыс, чургөдөмаөс виңтовка-
 нысө. Команда сертї салдатјас сөрса-бөрсө котөртөны вөс-
 ков кыч кымын, бара ускөдчөны, голскөдчөны затворјасөн.

На дінсаң һеылын маршірујтө мөд взвод. Најө кык куч-
 радөн, кок һырјаснысө воқө чургөдлөмөн, јурнысө вылө
 лептөмөн да кјјаснаныс јона өвтчөмөн пөсавтөзныс-һин шөд-
 лисны өтарө-мөдарө. Тајө взводнас камандујтө Сарјон. Сіјө
 сувтөма һеуна бөкөжык, кокнас тапкөдчиг тырјї шуалө:

— Ать-два, Ать-два-три. Левөј!

Сарјон мөвїтїг моз вїқөдө, абу-ө кодлөнкө јурыс өшөд-
 чөма, оз-ө кодкө кокјассө лептав улөжык колөм сертї. Ачыс
 мөвпалө:

— Ме аслам взводөн верма-һин петкөдчыны Шулгїнлы.
 Оз јанөдны.

Сөгса гөраа:

— Кругом арш! На мөвтї!

Сарјон кывзыштїс салдатјаслыг кокјасөн өтпырјө жмут-
 көмсө, һумыс петїс најө лөгыд паскөм вылө. Ставыс өткоф.
 Ставныслөн англїјскөј. Ставнысаөн погон, кокарда.. Сарјон
 чајтїс, быттө сы возын қонь баталјон, а сіјө зарһи погонјаса
 капїтан. Сарјон весїг сїнсө куһліс, чөсмасыштїс аслас мөвп-
 јасөн, бура дыр кежлө вунөдчывлїс. Сөгса друг горөдіс:

— Здорово, молодцы!

— Здравө жајем господїн..

Сарјон вөстыштїс сїнјассө. Шужавыв рад помас өтї сал-
 дат оз вөрөд кокјассө, сулалө.

— На мөвте.. Марш, свөдч!—котөртїс Сарјон салдат
 дїнө, өвтыштїс кулакнас.

*) Пом. Завөдїтчөмсө вїқөд 1, 2 да 3 №-јасын.

— Так точно, гос..., — салдатлөн куртчысис кывјыс, сін-
гыс бі петавліс.

— Под ружјо на два часа! — командуйтіс Сарјон. Салдат
петіс стројыс, столб моз сувтіс бокөжык.

Недыр мысты салдатјас вөлі пукгалөмаөс кыщөн Сарјон
гөгөр.

— Кущөм погоныс пөрүчкөлөн? — јуаліс Сарјон өті сал-
датлыс.

— Зарні погон. Өті провет. Кујім чвјоздочка — лыд-
ліс салдат.

— Молодец!

— Рад старатса господін...

— Ноко, Јудін, вістав, кущөм погоныс полковныкөлөн.

Јудін оләма морт. Сіјөс јеждыјас неважөн-на мобілі-
зуйтісны. Сіјө оз-на вөлі төд тащөм торјассө. Јудін і роч
кывсө оз вөлі төд, велаліс сөмын пельбоксө відлаліг тырји
горөдны: „слушайус“ да „точно так“.

Јудінкөд паныд пукаліс Кузьнецов, петкөдліс кык чун,
мед сіјө вісталас: „кык провет“.

Но Јудінлөн „провет“ кывјыд вунөма. Сылы јурас воіс
„нашівка“ кыв да смела равөстіс:

— Кык нашівка!

— Дурак!

— Точно так!

— Под ружјо на час... пјач нар'адов!

Велөдөм муно воқө. Медјона зубрїтөны кықі сетны честь
өфіцерјаслы, кущөм налөн погонјас. Сарјон вісталө, а сы
бөрыс салдатјас прїсага вылын моз шуалөны зев уна пөв,
кытчөқ оз велавны наізусть.

— Штабс капітанлөн зарні погон, өті провет, нол
чвјоздочка...

— Јефрејторлөн прөстөј погон, өті нашівка...

Сарјон друг орөдлө сорнысө. Бергөдчө Кузьнецоваа
жаныд:

— Шуам, тенө ыстісны разведкаө. Өгнадтө. Те паны-
дагін гөрдіжаскөд, кујім морткөд. Мыј ескө те вөчін?

— Мыј-нө сек вөчан. Віңтовкаөс ескө сашкі муө да кі-
јасөс лепті...

— Сволоч! Коммуніст! Арест десаъ суток. Двадцат
рвог.

Кузьнецовөс кыкөн нуөдісны.

Велөдөм муно воқө. Велөдөны взводјасөн, отфемеңје-
јасөн дінјол луг пастаыс. Прокө шор вестын кылө гөлөсыс
старшөј унъер Пета Мішкалөн. Сы катыдладорын туркјалө

бөрса, муо вiаödöмөн да шпыңжалöмөн... Сijö ез i төдлы,
кычi взводыс пыр вескыда мунöмнас лyкагiс Мыл жуö, за-
воdитiс-нiн воглавны ваöдыс. Сарjон ачыс тувтчiс ваас да
вöмiстi очмiс, горöдiс:

— Кругом арш! Песну!

I ачыс киргана коd гөлöснас медвоd заводитiс:

„Вдол по лiнии Кавказа

Там сiзоj орол метал

Православный генерал...“

XI.

Öшиңтöм iчötик турмаын гуынкоd пемыд, öти jugör оз
ус арса луныслөн. Кöзид турма жожын сöкыда лолалöмөн
пукалö Паңуков. Сылөн гөгөр доjмö, jонтö. Саdбыргöзые
сijöс төрыт нöйтiсны допрос дырjи кулакөн i нагаjкаөн. Сес-
са шыбытöмаöс татчö, пемыдинас. Öдöс сажыс торытja нöj-
тыс салдатлыс jортчöмсö да коdжаслыккö ружтöмсö саd-
петöм бöрын кылöм мысты Паңуков гөгөрвоiс, мыj сijö абу-
на кулöма, мыj сijö абу-на гуын, а турмаын... Но такöд щöщ
Паңуков гөгөрвоiс i сijöс, мыj овны сылы колi регыд-нiн,
мыj сijö олö медбөрja часjассö. Жежыд палачjас көнкö вiч-
чысöны сылыс саd петöмсö, меdым кыскыны сijöс приклад-
jасөн тоjлиг тырjи турмасыс да лылыны.

Паңуков весиг лөнöдыштiс лолалöмсö, мед оз гөгөрво-
ны саd петöмсö, сijö ез шыас часöвöj днö, көт горшыс i
jона вöли космо, меdым көт jешщö нужöдыштны ассыс же-
нiдiк немсö. А кущöм жеңiдiк кажиччö Паңуковлөн аслас
немыс, кущöм регыд сылы сурi овныс. Неважөн-на сijö вö-
ли росмöм паскöма iчötик дeтiнка, олö вiсыс мамыскöд. Ки
пöвнас iчötик важ мешöк летjöдлöмөн сijö котралö керкаыс-
керкаö, корö милöстiна, корсö кынöмпöt. Чемаd дырга став
олöмыс сылөн вöли кынöм сумалöм, кынмöм да полöм. По-
лöм щыг кулöмыс, кынмöмыс, нöйтсмыс. А нöйтiсны таjö
iчötик корыс дeтiнкасö jона. Сijö быттö пыр быдторjыс
мыжа, пыр сijöс тоjыштöны, чужjöны, пелöдыс i jурсiöдыс
нeщкöны, быдногыс вiдöны. Кущöма öтчыд вiдiс сijöс кыз
попаdда. А сылөн пыс, Öлексаныс, палiчөн кучкалiс. Кы-
мыныс jурсiас кутчыгiс чоjjывса купеч. Кымыныс лолi уа-
ны ывлаын, кущöмкö iзас зорöд пышкын, рынышын лiбö
пывсанын. Кориг тырjи-жö велöдчiс лыддысны да гiжны.
Сесса быдмыштiс. Кутiс вермыны пес пiлитны, ва важавны,
ышкыны, куртны, jамщiкавны кер дорын. Кымын ordö вет-
лiс таjö ужjас вылас... А бöрынжык пыр казакын олiс кын

жок сывлытөг: ужаліс горт гөгөрүн, ужаліс му-віз вылын, ужаліс кердорын. Ужаліс пыр пемыдыс-пемыдө. I пыр сіҗө вөлі мыжа, пыр лоө повны.

Кор германскөй војна вылыс воалісны салдатјас—сіктас оломыс кутіс вежыны. Паңуков төдмасіс өтї салдаткөд. Сіҗө уна тор вігталіс Паңуковлы, сінјассө бытвө востіс сылыс. Нөдыр мыстї Паңуков пыріс Коммуністическөй партијаө. Ужаліс комбедын. Сөветын. Сөсса муні: тышканы жежыдјаскөд. Вөлі кымынкө бојын. Оліс жежыдјас пышкын. А өні сурі. Татчө помасө сылөн оломыс.

— I кушөм еша сурі овны. Кушөм пемыд вөлі оломө, тајө пемыд турмаыскод-жө. Кушөм еша удіті вөчны. Муртса јүгдіс оломыс, муртса-на сувті олом туј вылас, муртса-на заводіті тышканы мездысөм вөсна,—і ставыс помасө, бөр пөмдө зікөз.

Ташөм мөвпјассыс Паңуковлы жешшө-на сөкыд, жешшө-на јонжыка дојмө сылөн јәјыс—нөјтөм тујјасыс. Но сіҗө терпігө, піңсө мурч-курччөмөн оло медбөрја оломсө, веккыда, повтөг віқөдө сінмас матысмыс смертлы, кодыс мынны өні ыкық-һін оз вермы.

— Менө віјанныд. Но ме абу өтнам. Мекөдыс уна. Лыдтөм. Најө өтарө содоны. Најөс віны он вермы.

Војнас Паңуковөс кіјассө көрталөмөн катөдісны куңнырд пыдөсө. Сы воңвылын кык салдат, бөрвылас кујім. А воков кујім-һол сәјын, револьверөн өвтчіг тырјі шавкөдөны Шулгін да Иванов асныс.

Вөр пышкө пырыштөм бөрын салдатјасөс сувтөдісны орччөн Паңуковлы паныд.

— Төварышјас!—горөдіс Паңуков салдатјаслы.—Тіјанөс пөртісны палачјасө. Тіјанөс щөктөны лыјны ассыныд вокнытө...

— Молчат! Пріготовітса,—равөстіс Шулгін. Но салдатјас ез вөрәөдны віңтовканысө. Сек-жө Шулгін нырвомас лыјіс өтї салдатөс. Сөсса кыкыс дорыв лыјіс Паңуковөс.

XII.

Кыз ешкынөн моз јенежсө шебрөдөма гудыр кымөр. Жежыд бојулјасөн лебалө лым... Луныс рөмыд, шуштөм.

Сандрө Офалы тајө луныс зік пемыд. Сіҗө һөкодөс оз ақзы, ас піас оз төр, оз төд мыј вөчны: локыс горзыны, сыркјалөмөн бөрдны амі јүрөсө ассыс һөшкыны. Но кокһыдыс һынөмыс оз ло. Нөкод сылы оз вермы отсавны, һөкод оз вермы бурөдны, һынөмөн сіҗөс оз вермыны гажөдны.

Аслас ыжыд руд шаллөн вевтыгөмөн сижә сулалә Серапион өшиң улын рөзвала дод бокин, бытвө кынмөма... Син-жасыс Одалөн нинөм гөгөрвотөг виждөны доддө, оз лап-нигыны, оз азыны дод гөгөрын өшиңувтыр сулалыг жөзсө. Пелжасыс сылөн оз кывны тајө жөзыслыг горҥисө. Ода ве-гиг ассө оз кыв. Сы возын сөмын дод, а доддас... дод-дас гащ кујлә Геҥа Иван, Одалөн мужикыс.

Геҥа Иван раңитчөма Изкарын. Локтигас сижә кулөма. Мылдинө вайсны шојсө, сувтөдисны Серапион өшиңулө. Изкарө мунтөз Геҥа Иван муртса-на перис болҥичаыс, муртса-на сылөн бурдисны воzza бој дырга ранажасыс. Жежыдјасөн мобилізуттөз Геҥа Иван ветлис германскөј војна вылө, гортас ез-на і овлы дыржык. Бат дингыс јуксөм бөрын, гөтрасөм бөрын Геҥа Иван уфитис вөчыштгы ичөтик керка пөв, велиг посвозыс ез артмы, пощјасыс вөли сажөд лөсөдыштөма. Ови мөс кежыс заводитисны овны жөзлы ужалөм сорөн. Герман-скөјыс воөм бөрын көсјис овмөдчыны, семјалы кынөмпөт перыны заводитис — мобилізүитисны жежыдјас. Раңитчис. А бурдыштөм бөрын бара нуисны медым вылыг раңитчыны. Изкарыс локтигас Геҥа Иван туҥынсө тышкасис смерткөд. Но смертыд вермис. Кујимго километра вөлөктө 30° көзыд дырји доддын гортөз воны сижә ез вермы. Сижә вочасөн кын-мис: Мылдинө воис сөмын шојыс.

Иванлыг шојсө виждөлыны локтөмаөс төдсајас: мужикјас нывбабајас, чемадјас.

Најө мөда-мөд мышсаңыс голынысө ҥужөдлөмөн, кок-чунҥывтчылөмөн виждөлөны дод пыдөсө, ыжыда ышловчөны, јурнаныс гычөдыштөны да бөрыңтчөны нуртөминика, аслы-ныс моз шуыштөны:

— Со і оломыд: нуисны да начкисны...

— Кымынөд морт-ҥин быри! А мыла? Кушөм бур сүри талы? Семјаыс щыг колі.

— Ҥебос тај асныс апитсерјасыс пула шөрад оз сувт-ны. Коңөр мужикјасөс сүјөны сетчө.

— Дугды, кыласны. Отлаө водгөдасны такөд.

— Нырыбын-пө ахвирерјасыс јукталөмаөс став салдат-сө, мед-пө озжык повны. Нырыбсаңыс Изкарас мунөны вө-лөм садгөм кодөс.

— Төдөны оз-ҥин-нө уна-ө став уөөмыс?

— Уна. Морт квајтымын.

— Ставсө-өд оз-на виставны.

— Василь поп өнтај паңихида сылис да ҥеҥамын мортөс ыштис.

Бокынжык Мікол Ілма пощос вылын пукалоны гырыстоша кык мужік, курітчоны.

— Олом пуксіс, — пыдысаң ышловзіс өткікыс. — Мужік-жастө скөтөс моз начкалоны. Вогөгөр-һин дон һи мед уждөдоны, гортө воытөг, кын кок сывалытөг кыскагам. Семжаным кач вылын оло. Гөтырјаснымөс і нывјаснымөс салдатјас мырдөналоны. Вөлоет паста паскөдісны лок вгөм. А југыд пөгонајас выј-јај пыщкын тупласоны, ром пыщкын купајтчоны... Мыј-нө тајө? Вај вгстав?

— Ен гора. Кыласны. Мыј лоома — лоома-һин. Гашкө воэө і вежсас, бурмасжык.

— Бурмас, кор ставнымөс тајі-жө начкаласны, лібө шыг кулам. Менсым піөс мобілізујісны — усі. Вөлоө Ізкарад нулісны да ез вајны. Нылөс шыкөдісны, пежалісны. Дај менсым өмөј сөмын.

— Мыј-нө вөчан, сіз һин тыдалө јенмыс шуөма.

— Колө бөр, мыкөкертны...

— Бөр? Но кызі? Унаөн ог чукөрмөј, чукөртчіг костаыс төдасны да начкасны, а ещаөн — һинөм і сорһитны. Тырмас, со локтө...

А Сандрө Ода пыр-на сулалө дод бокын, һинөм азытөг вгөдө дод пыдөсө.

XIII.

Мылдин чукјылын дөввіэө лесһичөјлөн јежыд өшіңјаса уна вежөсјаса ыжыд керкаыс... Тајө керкаыс тыдалө вомын помсаң, тыдалө куһнырсаң, даһтыла јурсаң... Керка јурјылас тіралө јежыд плаг. Кілчө пос вылас сулалөны англј-скөј паскөма кык салдат јурнысө лептөмөн, морөснысө чургөдөмөн. Кіаныс налөн вгһтовка. Најө караулітөны јежыдјаслыс штабсө да капітан Шулһиналыс — Мылдинса војеннөј вынјас вылын „главнокомандујущөјлыс“ — паверасө. Поспомөдыс ветлөдлө өтмөдарө јешщө өві салдат, кок јылас омөла өшјө, быттө телега вылын сувтсөн мунө — эөрө бөрө воэө: кыкыс воэө восковтаас, өтчыд бөрө.

Посвозыс кілчө вылө быліктіс сещөм-жө код офицер да һекущөма оковіттөг јортчіг тырјі ісковтіс пөс куһа гірілукиөн.

Поспомын пезыс салдат ез каһав сіјөс. Места вылас эөріг моз чуңјассө шевгөдөмөн бурадыр кутис асө нырөдыс, сесе акһитөмөн варскөбтіс кітырыс везгөдчымөн. Сек кыліс мышсаһыс:

— Смір-р-но!

Салдат швырк бергөдчис офицерлаң банөн, лептыштіс
макөс кісө картуз көзырок дінас, гажаа равөстіс:

— Раd стра госп... геңерал!

— Мал-ла-дец! Н-на! — кыскіс чепсыс пачка ніколаjev-
скөй деңга, коді оз-нын ветлы да шпаткіс салдатлы макөс
кіас, а мөд кінас өвтыштіс салдатөс пелбокас:

— Мал-ла-дец!

Салдат тірбылмуні, тупылтчис чојбөрыс, а офицер ачыс
суншікмуніс нырвомнас лым піө.

Керка пыццаң жургө былөм, гудөкасөм.

Талун Шулгін вөчис озыр бал. Сіјө коріс став офицер-
жассө, кодјас сек вөліны Мылдінын. Бал былө шөщ локтісны
купечјас, поп да восстаңіје дырјі агнысө петкөдлыгјас гө-
тырјасныскөд.

Балсө востіс ачыс Шулгін:

— Господа! — заводітіс сіјө, — поздравлајта тіјанөс был
победаөн. Міјан хлопцы Ежваын наступајтөны. Регыд-нын мі
бостам Вјатка.

Шулгін орөдліс вісталөмсө, ачыс мөвпыштіс:

— Одвакө бара мі вермам Вјаткатө бостны. Уна ва-на
візүвтас сетчөз, көт сојузнөј командоваңіје і јона термөдлө
міјанөс бостны Вјатка — Котлас кост көрттуј, а сесга көрттуј
кучаыс мунны Москва былө.

Вермөмө ескытөм мөвпјасыс зикөз торкісны Шулгінлыс
вісталөмсө. Медым тајөс ез гөгөрвоны гөстјасыс сіјө тавы-
лын і помаліс вісталөмсө, бостіс ром стөкан да јөзөдіс тост
сојузнөј командоваңіјелы победа сіјөмөн.

А һедыр мысты-нын Шулгін, вөв былө моз вожасөмөн
пуксөма бөрөн улөс былө, сојан-јуанөн тырөм куз пызан
дорө. Дулсмөм сінјасыс былөн чіткыртчөма, јурејјасыс зуг-
сөма. Френч кізјасыс раҗсөма да зарні погонјасыс өшөд-
чөмаөс бөрө, бытвө усны көсјоны. Сыкөд орччөн пукалыс
поручік Иванов гітараөн брунөдчан шы улө Шулгін былө
вомгорулас моз:

„Костум англијскіј

Погон росејскіј

Табак јапонскіј

Правітель омскіј“.

Мөдар бокас кокпөвсө пызан былө лептөмөн пукалыс
Варзугін шөщ кутчыгас.

„Ах шарабан мој“

Көста Мішка, Мелныков да мукөд сормөмөн горөдөны:

„Шарабан,
а ја малчишка вечно пјан“.

Пызан помын сувтіс Јігө Олексан. Кіас кутө ром рум-ка. Бабаыс да нылыс вылө сінбөжјаснас візөдлыштөмөн сіјө јөзөдө тост:

— Славнөј, Һепобедімөј господин Шулгін вөсна, урра!

Сегга шујга кінас тувкыштө Сандрө Петырөс:

— Вернө?

— Ура-а! Ура-а!

Пула Һеңшик вылас візөдөмөн Шулгін воэө сылө:

„Ах шарабан мој, шарабан,
Һеңег не будет
Тебја продам“.

Шулгінөс ошкөны ыжыд серамөн.

Здук мыгті пызан саяө комі Шулгін Івановкөд. Офіцер-јас да гөстјас вешјисны посндік пызан саяјасө. Кодјаскө пуксисны картјасны, кодјаскө өта-мөдыслы ошјыгөны асла-ныс „подвігјас“ јылыс, мукөдыс сіз сөрөны. Керка тырыс болгөны:

— Помнјтан, төңзі-тај ме бостчі ваяөдны Помөсдинса-һыд кык коммунисттө?

— Но, помнјта Һерт. Öтисө ме допрос дырјі јона і лөсјі, Һем оз вістав да...

— Ме најөс ваяөді Коссоп дорөз. Öткыс чепөсјіс вөрө. Пышјыны кутіс. Мыј вөчны? Ме первой мөдсө мышгаһыс реэөбті. Заводіті первой бөрсаыс вөтчыны. А лымјыс жужыд. Кок туйөдыс вөтча. І ог су. Һөң час вөччі. Сегга тыдовт-чіс. Лыјі. Візөда. Уеліс да бөр чеччіс, кок пөвнас кутіс чеч-чавны. Суөді. дінсаһыс мөд кокас лыјі. Сегга кіјасас. Öні міса пышјы. Сізі і комі.

— Тајө-нө мыј. Вот Ајкінаын! Вот сені вөлөм кужөны. Сені леччөдөны јі вылө...

— Но, мі јі вылад морт со кымынөс леччөдім-жө...

— Очко!

— Кызјі очко? Тенад кујім карті вөлі? Кытчө којмөдсө лотін?

— Аззан очко: туз да даса! Һеңгаыс менам, дај Һең-шиктө ворссін...

— Ізкарө наступајтігөн мі вөлі лыјам гөрдјастө асла-ным пушкаыс. А гөрдјасыслөн војскаыс помтөм уна. Гөд вөр моз најө валітөны міјан вылө. І кор лыјам пушкасыд—быд-са ордым воссылас, воһсыштчасны најө уна со морт өтпырјө...

— Баквалтан! Ме ачым сен вöли медвозын. Отчид ен вермöй некытчö инмыны. А бөрвылас тi лыжid да асланым кужим морт уci...

Тулыснас-пö Ангмiяыс воас военнöй запас кык во кeжлö. Чокнитчам, Иван Федосејевич зoнвiзалун куфа.

„Ах шарабан мој шарабан,
А ја малчишка шарлатан...“

— Пула! Стаѣ передо мној!

— Так точно ваш... брод,—бытвö пöтöлöккыс уci Пула, Шулгинлөн деңшщикыс.

Шулгин лептыштлис сiнпöвсö Пула вылö, јурсö бергö-дыштлис Ивановлаңö.

— Со деңшщикыс! Мыј щöкта—сiјöс i вöчас.

— Мыј щöктан сiјöс i вöчас?

— Кöѣ биö, кöѣ ваö пырас!

— Oz веритчы, ог-кö ас сiнмөн аззыв.

— А сiјöс поѣ петкöдлыны. Щöкты мыј колö!

Пула тöдö, не кывзыны Шулгинöс оз поѣ. Он-кö кывзы—Шулгин нырвомтö лeзас, ловја вывсыд гуö сујас. Сылы ез-нын öтчыд сурлы Шулгинаң. Сiјö тöдö көрсö Шулгин жежыд кiјаслыс.

Иванов бурадыр гудрасис код јурвемас, корсис, мыјескö щöктыны сещöм тор, мед Пула оз вермы вöчны. Ез аззы нинöм сещöмсö. Сeсса шуö:

— Oz лыт пöрöдчыны вескыда ныр вылас!

— Кыз оз лыт! Пула кывлин? Вöч! Нашивка нажöвитан!

Пула первој назöникөн, сeсса ödjö, краж моз вескыда тымгысис жождö. Ныргыс чeпöсјис вiр, плешкас јöг кaјис кулак код.

— Молодец!

Офицерјас да гөстјас кыщөн сулалöны, кекеначöны, горзöны „браво!“

Јигö Öлексан кекеначиг мозыс нумјалиг тырјi коллöдис сiнјаснас нывсö, малыштлис тошсö. Нылыс пырис öти офицеркөд торја жырјö. Пыщeаңыс голскис клуч. Јигö Öлексан бергöдчис, восковтис пöв-мöдыс, көсјис пуксыны гöтырыс дiнö. Ез аззы. Абу. Котөрөн моз торкөддiс коридор помöз. Востылис кужим-ном öзöс. Абу. Пырис кухнаö. Сени. Крöват вылын Иванов деңшщиккөд. Јорчыштлис. Кватитис улöс. Мышсаңыс кутисны кыкөн. Öчеред виччысыејас тојыштлисны сiјöс ывлаö.

А керкаын кылö:

„Ах шарабан мој, шарабан...“

Муртса шондыс шпынжалө кельд лөз jeneжө невымлө каймөн, ворсө бисерјасөн небан лым вылын, керка жөлөб-јасө өшөдчөм јі коңјас јылын, өшиң сьеклөјасын. Тајө гажа шондыс јорө, сінтө востыны оз лез.

Офіцерјаслы да востаніје вөчыс главарјаслы шонділөн јар југөрјасыс олан туй оз сетны, пөдтөны, лічкөны со пудја грузөн, сөктөдөны, жугыльмөдөны оломнысө, сөлөмнаныс кылөны ассыныс пом воөмнысө.

Арга номјас моз Мылдин куа дувјалөны офицерјас јурнысө өшөдөмөн да сінјаснысө муө зумыштөмөн. Најө төдөны-нын, мыј Кардор бөстөмаөс гөрдјас, мыј сојузнөј војска пышјөмаөс, мыј налы ыжыдавыныс колі сөмын-нын лыда лун. Најө сиз-жө төдөны, мыј Аныбын неладнө. Сетчө волөма гөрдјассаң легендарнөј сус морт — Удоратин. Сіјө шөктөма најөс сдајтчыны, сетөма кујим суткі срок. Став офицерствоыс чукөртчылөмаөс Кулөмдінын, шуөмаөс сдајтчыны. Сесга бөр өткажитчөмаөс асланыс кывјыс. Лунтыр муөма бој. Но Удоратинлөн волігас жежыд салдатјас пөвсын агітація нуөдөмыс абу весшөрө вошөма. Рытја вывнас жежыд салдатјас дугдісны лысөмыс. Најө ыстисны гөрдјас дінө парламенъторјасөс: көсјөны сдајтчыны. Час мыгыи сінјассө көрталөмөн најө нуисны Удоратин дінө фронтөн командујтыс подпоручик Цыкинөс. Та бөрын Аныб лоі гөрдјас кын. Тајөс офицерјас төдөны, но салдатјаслы, ні мужікјаслы најө нинөм оз виставны ні Аныб јылыс ні Кардор угөм јылыс. Најө өні сөмын аснысө төдөны. Облава кышө сурөм көјінјас моз најө гөңајтлөны өтарө-мөдарө, корсөны пышјан, дөбсан туй.

Поручик Иванов кык лун чөж јурсө жүгөдліс — мөвпаліс мыј керны, кык лун чөж ез петав ывлаө. Дугдывтөг сотіс англіјскөј сігара да шочиңика пөрлөдліс ром стөканјас. Сек кості сылөн деңшшікыс, лашкөс тушаа, векныдык көсөј сінјаса, гөд неңеч реңедаліс Иванов шыңельјасыс да фреңчјасыс зарні погонјассө. Паскөмсө течіс чөмоданјасө, погонјассө — пачө.

Иванов ставсө ақзө, но нинөм оз шыас, оз пыксы, быттө сизі і колө. Ічөт чөлаф моз сіјө сетіс ассө деңшшік кіас. Кыз-тај ваө вөјыс кутчысө ізас торјө, сиз-жө Иванов ас төд-лытөгыс пондіс кутчысны аслас деңшшікө, кодөс неважөн-на візіс пон туйө, быд лун відлаліс ассыс кулакјассө деңшшік нырвомө.

А кор деңшшікыс шуіс сылы:

— Пышжам! Мунам тундрао, көр візысјас дінө. Сег некод оз аззы, — Ивановлөн нумыс петіс, радысла јөктыны кутіс, кутлыны да оковны деңшиіксө, ромөн јуктавыны.

Иванов өдва віччысіс рытсө, пемдөмсө. Пемдөм бөрас пасталіс ыжыд сөвік, пуксіс дофдө... деңшиікыс — јамшиікалө. Некод төдлытөг најө вошыны.

Аскінас сіјөс корсіс Шумгін, но ез аззы. А војнас ачыс Пула деңшиікыскөд да кымынкө офіцеркөд термасөмөн ісковтіс Печера увлаң. Сурі сөмын Шугурын.

XV.

Казармаын нарјас вылын пукалөны салдатјас. На костын дыр некущөм сорні ез јітчы. Јураныс ставныслөн өті тор јылыс мөвп, но јавө віставны, гораа шуны оз лытны: полөны мөда-мөдгыс, полөны провокаторјасыс... Началство на дінө оз волив. На јылыс салдатјас веіг оз төдны емөг абу-һін. Чест сетны велөдөмыс дугдісны. Ез кутны дојмыны і пельбоқјас. Сін горувјасыс быралісны жежыд кіјасөн течөм лөз пасјас. Ставыс мөднога лоіс. Олөмыс сувтіс. Сіјө өні дугдіс бөрө мунөмыс, кутіс бергөдчыны, кутіс лөсөдчыны бара чечыштны војө да һөтчыд бергөдчывтөг лебач өдөи мунны војө, мунны өтвылыс Совет Россіјаса мукөд јөзјаскөд, аслас туј вылыс став пеж вегыјассө гөрд знамја біөн сотөмөн.

Тажөс ру пыр моз гөгөрвоөны, пышкөснаныс кылөны жежыд салдатјас. Но најө оз-на лытны та јылыс шыасны. Та гөгөр налөн сорһыс ылыті кышлалө:

— Талун гожјыс лымсө вескыда сојө. Тақ-кө регыд пом воас көзыд төлыды.

— да-а. Он і төдлы көзан кад воас, өзімјас нырнысө мыччавны кутасны.

Сорні өрі, оз јітчы. Быдөн аслас мөвпө вөјіны. Мөвпа-лөны тулыс доктөм јылыс. Лым сылөм јылыс. Веж өзім петөм јылыс. Гөрд шондіөн став олөмсө ловчөдөм јылыс.

Лым сывны заводітөмкөд щөщ заводітісны сывны жежыд-јас. Најт шорјасөн најө візувтөны тувсовја гудыр Печера ујтөд, ісковтөны увлаң Вој саріз пыдөсө, кытыс петан туј налы абу. А тувсов јар гожјыс му пастаыс быдтас выль өзім, коді сетас һөтчыд вөвлытөм урожај.

Казармаын нар вылын пукалө Кузнецов. Сөлөм вылас абу лөсыд, гудрасө мөвпыс: „Мыј лоө?“. Отарсаң Кузнецов ассө дорјө, зілө вештыны асвыссыс мыжсө. Од сіјө ез асвөлаыс лок татчө казармаас, ез лыјлы коммуністјасөс

восстаңије дырји, сек сiјö весiг гортас ез вöв. Кузьнецов абу добровольец. Сiјöс мобилизујтисны. Сiјöс мырдöн, кык штык костын вајисны тајö казармаас, пастöдiсны англiјскöј паскöмөн да шуисны: „те сесга абу аслад. Те ачыл сесга ңинöм ен думајт, мыј щöктасны сiјö вöч“. I Кузьнецов вöчiс мыј кужiс, а кор оз вöли артмы, сек пелбокыс јонтылис кучкалöмыс.

Но Кузьнецов полö. Öд сiјö во жын чöж-ңын јежыл салдат. Божјасын вöлис. Көт тöдöмөн i некодöс ез вi, но щöщ лыјсiс. А Шулгiн унаыс вiставлiс: „гöрдјас некодöс оз бостны пленö, быдöнöс вiöны мучитöмөн“. А гöрдјас локтöны, најö быт воасны...

Казарма посвозын јiркöдчöм да ызгöм торкiсны Кузьнецовлыс мөвпјассö. Сiјö öзöсöдыс, кытi колöм төвнас штык жылын петкöдiсны посвозö Суворовöс, чукöрөн пырисны јежыл салдатјас, морт дас кымын. Најö кокјыланыс оз öшјыны—кодöс. Крукаслан кывјасөн, ымзöм сорөн најö зiлöны вевтвыны мöда-мöднысö асланыс сорңiөн, ставныс öтпырјö бизгöны јортчiг тырји.

— Тырмас! Војуйтчiс!

— Пуктöј жож шöрас ром бöчкасö, ставөн мед јуöны.

— Агным ыжыдјасыс! Öнi Шулгiныд оз-ңын пелбоктö видлав!

— Парас Иваныл оз-ңын нагајкаав. Сандрö Петыр оз сурдiт-ңи.

Мобилизованнöјјастö-пö гöрдјасыд оз вiны.

— Збыл сiјö?—ңимкода јуалö код салдатлыс Кузьнецов.

— Дерт збыл. Мем зöлаңик сöд тоша ежваса јамщiк вiсталiс, Улашовөн буракö шуöны. Сiјö оз пöрјас.

Кузьнецов радысла оз тöд мыј вöчны. Сiјö ңещыштiс öтi салдат кiыс кружка, гумовтiс бöчкаыс ром, пöрöдiс вом дорас iнмöдöмөн да тыртöм кружканас трöнöбтiс салдатлы јурас. Ром кружкаыл Кузьнецовлы визгiс кокчуңјасöзыс, гудыртыштiс сiнјассö, рачiс кывсö, кокјассö пружинаалис. Чеччыштiс нар вылö, терыба пöртчiс френчсö, гач ңепныс кыскiс англiјскöј пурт. Горöдiс:

— Тырмас!—Чiлскöбтiс погонјассö, ласкöбтiс жожö сöлыштöмөн.

Kод салдатјас первојсö шај-пaj мунлины. Сесга öтiк чеччыштiс Кузьнецов дiнö нар вылас, лöгöдiс шыңел пелпомсö:

— Вунды щöщ!

Минут мыгтi погона морт ез кол.

— Тöварышјас!—кiсö лептiс, вöзö чургöдiс Кузьнецов.

Тайо выл кывсыс Кузьнецов ачыс первојсö жöмдыштлис... Тайо кывсö тани мербөрјасыс во сажын шулис Суворов. Но кывјыс тайо кушöмкö торјалана, аслыспöлöс, чуксалана, öтувтана. Тайо кывјыс весіг kod салдатјасöс лöњöдис, најö бытвö очмісны-палалыштісны.

— Офіцерјас пышјöны. Гөрсыныс мыј вермöны пышјöдöны складјасыс ембур. Ме ног оз ков лезны пышјыныс... — Кузьнецов орöдыштлис, мөвпыштіс, сегга чорыда шуис:

— Міжанлы јуны оз поч...

Салдатјас бурадыр чөв сулалісны. Кузьнецов мөвпыштіс:

— Вот öни ускöдчасны да Суворовöс моз-жö лептасны менö штык јылö.

Но салдатјас костын талун чужіс ошкана, дорјана сорні. Ром бöчка пробкаасіс, вешјіс бокö. Погонјас, кокардајас эебеісны нарјас улö.

Кузьнецов кымынкö морткöд виңтовкајас кватітöмөн котörtіс обмуңдіроваңіе склад дінö. Сени Герацион дод тыр сөвтöма быдсама торсö, лöсöдчö көртавны. А мыјөн штык јывјас чургöдчісны сіјö морöс дінö, Герацион кутіс віставны, новла-пö мөд складö. Көсјіс ескö віставны, мыј оз öтнас новлы, мыј војнас уна додјасөн новлісны шöщ Сандрö Петырјас, Парас Иванјас, Суз Иван Васілјас, Кöста Мішкајас, Көрөг Öсіпјас, но ез вістав, мед оз ло бөр вајавны војнас гортö кыскалөм торјасö. Кыскаліс сіјö тырміз-һин. Почö і бөр ректыны тайо додсö, мед оз шуны нуöмөн.

Уна вој-һин ез уз і Öлексан Јогор. Новлан да сојан торјасыс кынзі сіјö гуалис һекод азэывтөг виңтовкајас, патрон јашшікјас, револьверјас, весіг пулемјот. А мыјөн ештіс гуса ужыс, аслыс моз чөвтіс:

— Тайö вермас-на ставыс ковмыны.

Ташöм ногөн-жö колмөдіс тайö лун-војсö дөрөш Сарјон, а мыјкö дыра мыети Парас Иванјаскөд, Мельниковјаскөд да јешшö кодеурöкөд пышјісны вөрö, эебеісны, пöртеісны шышјасö, баңдітјасö, кутісны пујас сајсаң лыјлыны гөрдармејечјасöс, міміціоньерјасöс.

Војса ужјас ештöм бöрын Сандрö Петыр пастасіс лөкі-һик паскөмөн, петкөдчіс јөз возö коңөр код гөл мортөн.

XVI.

Во гөгөр шыгјөн да кынмөмөн олөм вöсна Улашов віс-міс. Болычаö сіјöс ез прімітны. Оланиныс сіјöс вөтлісны војнас, мед оз вісмөд мукөдöс. Улашов заводітіс кысгөм сорөн вужны Мыл мөдлапөв сіктö.

— Сени ем өтi прамöј мужик. Сijö оз вöтлы. Сijö лезас узны шоныд керкаö... Регыд-нын воас дыр виччысан кадыс. Лыда лун-нын коми терпитны. А секи... Сек петкöда Ögin gidъаыг ассым Сивкоос, додъала рöзвал додъö да муна гортö.

Ташöм мöвпјасөн Улашов кыссiс лымјөн тырöм векнi-дiк туј куъа Мыл ју шөрöз. Сылөн ебöсыс зiкöз бырi. Кок-јасыс лiгышмунисны, турдiсны, весiг оз кыв емöг амi абуöс најö. Пиъјасыс дугдывтöг таркöдöны, ачыс став тушанас дрöжитö. Сijö јурсö кыпöдыштлис, вiзöдлис возö, мöдлапöv береглаñö.

— Абу-нын ылын чојöзыс. Кајны чојсö, сесаñ мöд сыыла-наын есijö би југöра керкаöзыс. Гөрдијас ташöм-жö матынöс. Аски-аскомыс воасны. Регыд мына. Улашов секи оз-нын ло пленнöј, оз ло раб.

Улашов чукöртис став вынсö, кыссö возö. Во'с чој горулö. Жујгöдчыштлис, пуксiс шојччыштны. Жујвизiгас сылы кажiтчö һекыт ез кут дојмыны. Сöмын ки һi кок вөрзöдны оз вермы. Онмыс лiчкö. Сiнвозас сылөн лоi Сивкомыс. Со гөрöктiс сijö да гөнöч локтис Улашов дiнö. Улашов пуксiс Сивко выдас. Со гөнiтö Печера вöлök куъа, пыр öдзö... Сегга јоткыштлис бөр кокјаснас, кутiс лебъыны вөр пујас вевдортыс...

Југдiгас Мыл мöдлапöv чој горулыг аззiсны кынмöм ежваса јамшшiкöс.

XVII.

Пушкыра пожöм јагын төрöлка код төлыселөн југөр-јасыс тышкасöны му веркөссö тывјыштыг пемыдкöд. Сijö југөр-јасыс сквöз мунöны лым туктаа пожöм лапјас костöд, зiрдалöмөн вөрсöны чарöма лым вылын да воькмöм туј вылын. Туј куъа зуртöны додъјас.

Рöзвал додъ пыдöсын ыжку парка пыщкö куткыртчöма Иван — дас öтi арöса дeвiна. Тајö тужöдыс сijö мöдыг дорвыв-нын мунö тавој. Сijö муртса-на воiс Марколастайыс, вайiс сег жежыд салдатјасöс Мылдинö, весiг вöвсö шојччöдныс ез уфiт.

Мукöд додъјасас јамшшiкалöны Иван код-жö зон челафјас да нывјас. Гырыс јöз һекод ез лыт кајны Јагтыдинö гөрд-јаслы паныд, быдөн полöны, öд Шуьгiн шулис: „быдөнöс, кодi сурö гөрдјаслы — вiасны“.

Иван бурещ та јылыс i мöвпалö додъ пыдöсас јöжгылт-чöмөн. Сылөн сөлöмыс ас мозыс-жö јöжгыласö — полö. Пом-һитö ескö Иван гөрдјасöс, кодјас вöлины Мылдинын во сайыи. Најö вöли оз нöјтны нагајкаөн һi оз лылыны. Но-öд сijö

вөлі во саян. Сы бөрын мылдинсајас восстаніе вөчисны. Сыыс өні Һекодос оз прөсвітны.

Иванлы шустом лоі отнаслы сөдвөршөрын војшөрвојын пукавны дод-дас. Сіјө паніс вөвсө ассыс, котөрөн суөдіс воzza вөласө да пуксіс щөщ сіјө дод-дө, аслас јорт дінө.

Вөлајас зуртөмөн музгөны воzө пујас костті чукылөб туј куға. Накөд щөщ шытөг вешјөны вужөрјасныс. Көнкө бөрын кыліс зев нуртөмыніка сылом шы.

Јагтыдінын вөлајас рытјавылөзыс виччысісны гөрдјасөс, вөвнысө ез і лөзавлыны, дај позө өмөј лөзавны. Төрыт Марко-ластаын јежыд салдатјасөс виччысігөн лөзасісны да та вөсна һоль јамшщікөс нагајкаалісны. Лөзавны оз поз, медем воасны да даг вөлі пуксыны і мунны.

Јамшщікјас ставныс віzөдөны мујас помгаң петан туј вылө. Сөгаң кутасны локны гөрдјас. Керкаын лунтыр-һін пуө самөвар, көзәјкаыс оз лыгт кусөдныс. Сіјө велалөма-һін. Отчыд сылөн дыр ез пузы самөварыс да сылы повөднөја суріс мыш пөпөрөгыс өві јежыд офіцергаң.

Ставөн виччысөны.

Рөмдөм воzвылас друг тыдовтчіс мујас помын жеңідік гөрд пага віңтовкаа морт. Сы бөрыс мөд, којмөд, һольөд... дасөд... кызөд... комынөд. Јамшщікјас воштісны лыдсө. На піыс кодсурө укөдчісны вөв дінаныс, зелөдісны сөдәлкі көвјассө, курыштісны вөв нырувгыс турунсө да пуктісны дод пыдөсас. Мукөд јамшщікыс чөпөсјісны керкаө, зөбөсісны паччөр подлөсө да пөлағ серөгө.

Гөрдармејецјас воісны сіктө. Најө муzөмаөс, кынмөмаөс, щыгөс, гөгөрвотөма віzөдісны вөлајас вылө, сөсга вескөд-чісны керкаө. Первојја гөрдармејецыс пыріс, сувтіс порог улө. Пачвомдорө јөжгылтчөм көзәјкалыс сіјө јуаліс, лөзас оз шонтысны. Көзәјка ез гөгөрво:

— Кыз-нө сіз. Јуалө лөзә ог шонтысны? Во гөгөр-һін јежыдјас ветлөны, пөшві быд лун пырөны да һөтчыд һекөд оз јуавлы. Мөдарө-на, астө ывлаө вөтлөны, лібө, кызі кыкыс вөлі, катөдасны сарајө, вөмтө чышјанөн тупкасны, да...

Гөрдармејец мөдыс јуаліс, ез чајт кывны да, сөсга содтіс:

— Сөмын ме абу отнам.

— Шонтысөј,—артміс көзәјкалөн. Керкаө тырыс шөтісны гөрдармејецјас. Најө пуксалісны лабічјасө, жождө, кајісны паччөрө, сорһитөны ас костаныс һөжјөнік.

Пызан вылын варкөдө-пуө ыжыд самөвар, но пызан саяс һекөд абу. Көзәјка бара чујмалө:

— Мыј-нө тајө? Јежыдјас тај-нө вөлі воасны да пыріг мозныс локыс гөрөдөны: „самөвар, зіла!“ А тајөјас оз.

Көчәјка мөвпјасө сујыштчїс өтї томїңїк гөрдәрмејец:

— Көчәјка, щәјтө поңө өтї кружка кістны?

— Тајөс-өд тїјанлы і пуктөма.

А ачыс мөвпалө:

— Збыл амі лөж тајө? Вөт амі вемөс?

Сојыштөм да шонтысыштөм бөрын аттө шуалїг тырјї гөрдәрмејецјас петїсны керкаыс. Вөлајасөс тужбокөдыс ordjө-мөн најө вескөдчїсны Мылдінө леччан туж вылө подөн. Өтї гөрдәрмејец чотїг тырјї мунїгас шуө аслас јортыслы рочөн:

— Ме, буракө, ог во Мылдінөңыд, қїкөң коктөммї.

— Вөзјыс кущөмкө вөлалы, гашкө леччөдас.

Іван гөгөрвоїс сорңїсө да шемөсмїс:

— Нїнөм ог гөгөрво. Непөштө ез нөјтны, а весїг вісы-мыс, коктөмыс подөн мөдөдчїс. Төрыт жежыдјас менө шошаө-дым шыбытїсны додҫдыс, вөв вылын лоїс зуркјыны туж чөж. А тајөјас...

Іван ез терпїт да чукөстїс рочөн-жө гөрдәрмејецөс, мед сїјө пуксас додҫдас. Гөрдәрмејец матыстчїс сы дїнө да јешщө јуалө:

— Сїңкө леңан додҫдад пуксыны? Леччөдан? Ыжыд аттө бур пїлы!

Мөд јортыс сетїс сылы нопсө да мөдөдчїс подөн. Иван корїс сїјөс щөщ пуксыны. Иван бөрга кутїсны чуксагны мукөд јамшщїкјас. пуксөдавны додҫдө гөрдәрмејецјасөс. Сесса мөдїсны. Туж вылас суөдїсны бара подајасөс. Иван јешщө пуксөдїс кык мортөс.

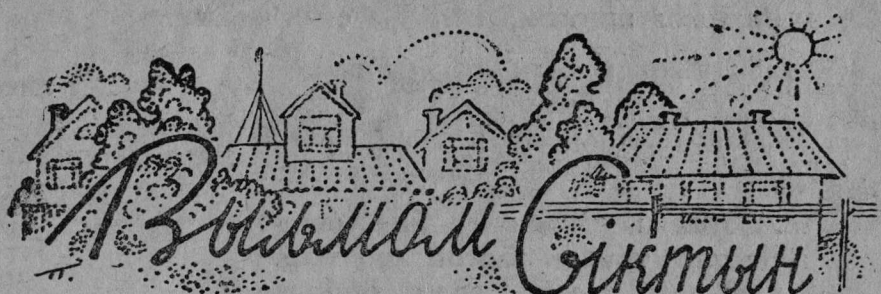
Тужын Иван төдмасїс ставныскөд. Сорңїсө заводїтїс пер-вој полїг тырјї, сесса смелмїс, варовмїс, ез і төдлы, кыңї воїсны Мылдінө. Вајөм гөрдәрмејецјассө Иван ставнысө пыртїс гортас, һекөдөс ез лең бөкө мунны. Батыс Иванлөн первојсө быгавмөныс повңїс һөл гөрдәрмејец пырөммыс. А төдмасөм бөрын һедыр мысғї чөвтїс:

— Тајөс-кө төдїм... Өд мїјанөс пыр повңөдлїсны...

Мылдїнса сөвет керка јур јылө лыбїс ыжыд вынјөра гөрд флаг.

Олөм вөрңїс воңө.

Տալնոյ վօլօն ցօրտաճ օճյօ շուչկա,
 Մատն, մատն ցօսօ շուչան ին,
 Ռիմկօճ մօրօս քիշկն մենամ լիչկօ,
 Օճյօ քիշյօ յօրքս կօստօճ ցին.

Գաճօն ցիրօ սօլօմ, կօր մե ազա,
 Յօզն լօկտն շիկիլ-միկիլ մս...
 Ու-կօ, տալնոյ վօլօյ, օճտօ օճազօճ
 Եճսա ցյօճ քիրկօճ, օճյօ ու.

Կօճ ի վաճօն մենամ կօկօյ տալի
 Քօշօս կօստսա ցյիլ վնցօ էզ տալ,
 Էց-նա վնօճ, Էճվա, յուցն վատօ,
 Էց-նա վնօճ քսվա „Յիվօճ մալ“.

Ճիր կօճ վեալօմ ցօրտօս մօճօն մսչչօ,
 Ետօ տօճնս—տանի աբս վաճ.
 Յաճլօն կօլս մեճբօրնս-նին Ռիրտչօ,
 Յլօզ յուցօ վնս սա մս վնս ցաճ.

Տիկտօյ, ազա, մսյ տե օնի ուվնան.
 Աբս վաճ մօզ քիտկի-րօտկի ցաչ,
 Աբս Ռալտօս ուրվօմ, կիրցան ցօլա,
 Աբս կիաճ շսմօմ Ռաճնս րաչ.

Չլկյօն վնսմօմ օլօմ տենաճ քսօ...
 Շուկա վօճա ցօրլս վօլս քօմ,
 Կաճմեկ օլօմ, քօլօմ ցյիլ մս ցյօ...
 Յնսմօմ կաճլօն ցօսօ ցօրա վօմ.

Օնի սիկտն մօճտօր ցինմաճ սսօ...
 Մսյա վնսն կլսչօն քսօ յի,
 Գիւցօ տրաքտօր ասնվօզսաճ րնտօզ,
 Օզ տալ մալբսր սիլօս սսլս մս.

Гожом. Візвив тырёма збој шыён,
Зорөд чукөр паскөдөмны сыв.
Быд уж мунө орджысана гыён,
Важ моз шоггём, Һаргём он-һын кыв.

Сіктлөн Һырвом важ моз абу пөла,
Садјас, стрөјба—кыпөдөны јур,
Колхоз правлеңіје со вескыд вылас,
Школа, клуб і скөтнөј двор зев бур.

Лөсыд сіктса карын, тани, овны,
Честнөј трудөн јөртөд лоө тыр,
Огө петөј озыр „сугед“ ордө корны—...
Трудодөңлөн сөкта содө пыр.

Һајтыс сіктлөн вушјө, колө бөрө.
Кылад, сесаң јургө ужлөн гым,
Тажө выл сікт сылө ташөм гора...
Тажө мијан колхозным „Выл вын“.

ПОВЕСТЬ *)

5

А СҢА кадыс тувсов долыдөн ризјалө, шуркјалан төв руөн ворсө ва улыг мыччыгөм бадјас жылын, шөвк җебыдөн пызјыштөм берегвыв том өтаваын. Сөз гинваөн пөртмаган Мылва угтје нөрыс вывти Печера мөдлапөв ердыс і став тыдалан вөрвестыс лөзаліс зөҗнасөн. Ловзис і староверскөј Мылдин мөдлапөв сиктвыв, шыасіс асја горөв, скөт баксөмөн да чемад гөлөсјасөн.

Петрік ылысмөм мыгтје, Гріш летчис шөщ пыж дінө і веткі нырө пукөис Міколкөд ортчөн. Мікол чөв пукалөмөн да җеуна поіктөмөн гаровтис чігарка, чігарка помсө піҗнас орөдыштис і гораа сөвзис пыж бокө.

— Но, мыј, поводнөја код тенө ушавҗајтис Петрікыд? На куритчы да кодарө-кө сөсса довгам,—шуис Грішлы Мікол і көшөлсө пуктис ас пізөс пом вылас.

— Җебыда нуөдим... Колі өти сажыс кіпөвсө проквостлыс чегны!—Җедөвөлствуйтчис Гріш Петрікөс кокны вылыслөзөмыс.—Сылы-кө гинкомув шедан, бурөн оз лөз.

— Наберушка чері вөсна мортлыс лов он-жө бост,—чемад моз піҗ пырыс чітҗитөмөн сөлыштис ва вылө Мікол.—Задорсө ускөдим і поводнөја пывсөдим. Оні кежлө і сы мындаыс сылы новлөдлымөн...

— Ен думајт, Петрікыд-өд өтарө оз ну.

— Но і мі өтарө ог нуөј.—Зөв төждыстөм пырыс вочавізіс Мікол і, спічки чіркҗитөмкөд шөщ, пөлыштис медвозза шын вомтыр. Сөлөм тпкөмыс сертје да сы сертје, мыј сіјө быд шын кыскыштөм бөрын помкатөг пыр сөлөсис, вөлі төдчө, мыј сіјө абу-на тырбура сажалөма тыш бөрад. Кыкнаныс җедыр чөв олыштисны. Грішлөн чужөмыс вөлі зумыш,

*) Заводитчөмсө вөзөд 3-өд №-ыс.

сінјас сертыс і вомдорыс чездом тіралан складкајасыс серті вөлі төдчыштө сы чужомын скормом да өбида. А Микол, зік мөдарө, чігарка курітом бөрын зікөз успокоітчіс і пукаліс пыж дор вылын зев төждыстөма.

— Мыј-нө? Он-өмөј-нө курітчы?—Сорңи орлом бөрын шыасіс Микол.

Гріш вөлі пыж нырас неуна мышкөн моз пукалө, сіјө бергөдчіс і бөгтіс Микол пізөс вылыс табак көшөлсө.

— Но,—чепөсјөм шыөн петіс шенчан гөлөс,—выл көшөл кыскө најөвітөмыд!—І став пастанас павтыртөмөн, вәјөдіс Миколлыс выл көшөлсө зік чужом вестас. Сөд савіңет бан вылын сінмө чеччан серөн пуксөмаөс өккуратнөј кіөн пукталөм узорјас да кык рада лөз-гөрд ментаөн вышывајтөм узор кајма.

— Ферт-ңын выл көшөлсыд лөө пөздравітны,—вомтыр-нас нумјовтіс Гріш да јуаліс:—коді вуріс?

— Вурысыд-өд сурө. Көшөл вурны ыжыд мастерство оз ков,—вескыда вочакыв візөмыс мөдарө бергөдіс сорңи-сө Микол.

— Мыј чөртөс-нө он вістав.

— Мыј вістав да не вістав... Моң вуріс, Іван гөтыр,—небыдіка серөктіс Микол. І неључкі вісталөмысла ачыс неуна гөрдөдыштіс.

— Төдам кушөм моңјас теd көшөлјас вуралөны, вышы-вајтөны. Збылыс он-і көсјы віставны? Віставтөг төдам.

— Но төдан-кө і төд...—өккуратнөја тубыртіс Микол көшөлсө і сујіс бөр пінжак чептас.

Грішлы тыдалө ез во сөлөм вылас ташөм өвтетыс Миколлөн.

— Вістав, чөрт! Парасыд амі Јеленыд вышывајтіс?—вескыда чужөмас Гріш візөдліс Миколлы.—Мыј сіјө согган?—сегса ас чігарка шыннас щөкнйтөдөм вөсна орлом сорңисө воэө нуөдіс:—те тај збылыс, тыдалө, Јудын Көста Мішка-ыслыс пондін невестасө мырддыны. Ме-өд азда і гөгөрвоа. Те мейс ен соггы.

— Сіјө, Гріш, ставыс пустөј. Ме некодөс некодлыс ог мырдды.—Здук кезлө сувтыштіс, а сегса содтіс.—Мыјсан-феміт Јеленыс Мішкалөн невеста? Ег-өд ме сылыс веңеч-увесыс кыскы? Збылыс-кө дум бөгтас, Мішыдлы Јелентө не аздывны, мед сіјө вывті нырсө оз лептав.

Гріш візөдліс Микол вылө, кушөм збыл чужөмөн шуіс сіјө бөрја кывјассө, і зев аслыс ногөн серөктіс.

Мылдин көлөкөлүчү вылын кылө өбөдүна кучкисны. Мө-
дым сорһисө вужөдны мөд вылө, Микол сувтөмөн виқөдліс
зарһиөн лөсталис вичко жур вылө да вежис сорһисө:

— Вөмістү-на өбөдүна заводитөны. Кадыс сиз-кө-таж
воз-на.

— Час сизим кымын, — асыввывлаң виқөдлөмөн шуис
Гриш. — Вај өбөдөз динјом мелһича пос дорөз кыщовтчам.
Кыскө утка котыр огө азылө.

— Кушөм-һин өни уткајас. Онөз динјом пөлөныд ставсө
полошуйтисны.

— А гортад муна-да мыј вөчан? Уһны оз сетны
і өбөдајтөдны—оз өбөдајтөдны. Вај збымыс јом пөлө-
ныс мјртуј пос дорөз кајлам. Сені асывјаснас уткајас пу-
кавлөны.

— Ветлам колөкө, шуис Микол. — Но, кытчө ме тајө че-
рј туиссө вошта? Ог-жө сөрыс мөд кыскавны.

— Һинөмла сјјөс кыскавны. Пыж улад коллы. Һекытчө
сјјө оз ло.

Микол бөстис пыжыс пішщамсө да туиссө, кыскис пыж-
сө берөгө і шујга кокнас веткі дорө талтчөмөн, кокһидіка
кымыһөдіс і пелыс жынсө да чері туиссө сујис пыж улө.
Берөг вылө карјөн-һин сјјө шыасис Гришлы:

— Онтај те тас бад увгыс уткасө лыјин?

— Ме, а мыј?

— Ҷик сінма-һыра костыс менсым кокыштін. Ме лыжны-
жө лөсөдчылі.

— А ме тенө ег і азыв, — пішщамсө берөг вылас пук-
тис да берөг јылө кавшасіг мозыс вочавіјис Гриш.

— Кызі-нө ен азыв. Мөдар бад улас пыжын вөлі пу-
кала. Муртса плөшө ен лыј. Ҷик пыж дорө дрөбнад сарк-
һитін.

Пішщамјаснысө пөлпом выланыс воысалөмөн мөдөд-
чисны најө берөг пөлөныс сортассөм пода туј куза.

— Сөрт збымыс Ҷик прөста-жө муна-да, — пыж вестыс
воков дас прөјдөтөм бөрын шуис Микол һеуна возынжык
воглалыс Гришлы. — Кушөм-һин өни сен уткајас? Буді кулөм
утка, а ловјаыд-өд оз уә...

Гриш һемтор ез вочавіз, сјјө зумыда динјом уст-
јелан воглаліс віж лөнтаөн һужөдчөм бусалөм пода туј
сортасті.

Кышлалісны најө динјом пөлөн матө часжын і һекышөм
утка ез азывны, но век-жө рөшітисны мјртуј пос дорөз
нөшта-на кајлыны. Выл мелһича пыр најө катыд кајисны
сјјө местаөзыс, кыті ыжыд поскөн вөлі динјомсө вомөналө

міртујыс. Тажо местаыс важысань шуіс „Важ мельніча дор-
өн“. Котъ батјасыс помнітігөн ез-нын вөв тани њекущом мел-
ніча. Коркө ескө вөвлөма-жө абарса мельнік Көста Федлөн
важ мельнічаыс, но ытја ваөн прудсө кырөдөм бөрын, сїјө
вештөма кывтыдөжык, а нымыс і өнөз век колөма тајө мес-
таыс сажө. Важ мельнічасыс паметъ пыдди коллөм, жынвыјө
сісмөм столбјассө да свајаяссө уберітісны-нын во дас са-
јын кымын, кор ујезднөј њемскөј управа пондіс стрөітны
Сінјол вомөн выл пос.

Весіг-нын өні сїјө выл поскыс арға зерјас улын војмөм-
ысла вөлі важмөма і еновтөм сірөта моз сулаліс варкалөм
сурјаяссөн, а кывтыдладор бок перілөыс зоңнас-нын вөлі
пөрөма да сетчө пос улас і сунөма.

Мылдінчі асныс, буракө, ез-жө слөјмыны вөчны пос-
лы выл перілөсө, а њемствоса фесатњікјас да пөдрад-
шцікјас тащөм пустақјаснад ез-жө рафөјтны ноксыны.
Кущөмкө выгөднөјжык пөдрад-кө ескө, а то прөстөј
пос перілө!

Пөдрадшцікјас да фесатњікјас јонжыкасө віна сула ді-
нын ештөдісны пөдрадјассө, плутујтісны, вөрүјтісны ка-
њеннөј сөм да клаңчітісны њемстволыс буржык выл пөд-
раджас.

Важ мельніча пос дінө сыв дас вотөз, пішщалсө пел-
помгыс прөстайтіг моз, Гріш пукөіс Сінјол берег дорө коло-
да вылө і шуіс Міколы:

— Пукгыштлам курітчіг моз, менам кокөс мөдіс зырт-
ны, лоө көмөс пөрччывны.

— Да, термагны өні њекытчө,—пішщал воыссө мездіс
Мікол шујга пелломгыс і њоровтчіс муас, колода бокө.—
Прөста кок песөм вөчім. Уткаыд тани оз уњ, мїјанөс оз віч-
чыс.

Гріш њемтор воча ез шу, сїјө пөрччіс сапөг пөвсө, го-
раа швачқан шыөн пыркњітіс њамөдсө да шујга возчуңнас
пондіс відлавны кок шег вывгыс зыртчөмінсө.

Шунњөм пөс дукөн өвтыштіс Гріш кокыс, кучкіс Мікол-
лы нырас. Сїјө њеуна вешјыштіс да сінбөжсө чөвтліс Гріш
кок лапа вылө.

— Но і кок лапа тенад! Зік лампа куња! Кущөм көм-
нө ладмө теныд тајө кок вылад?

— Лавкаыс њөбөм көмыд њекущөм оз ладмы,—њамөд-
сө кок улас павтыртіс Гріш.—А батөлөн кокыс менам до-
рыс-на ыжыд.

— Таыс ыжыдыд њекытчө-нын оз төр. Но і лапа збы-
лыс,—шенњіс Мікол.

— Менам сапөгөй сылы збылыс оз-на төр Вегег сал-
датскөй служба вывсыс сїјөс кок вöснаыс бөр ыстөмаөс.—
Зев збылыс шуис Грїш.

— Но! Ег кывлы.

— Збылыс,—паскыда һумдыліс да пондіс вїставлыны
Мїколлы бағыслыс салдатө ветлөмсө, кокпөвсө һамөдаліг
мос.

— Бостөмаөс сїјөс салдатө, вайөдөмаөс, значїт, час-
тө. Обмуңдїроваңїеыд каҗеннөй, ас көм-паскөмнад, зна-
чїт, оз вїҗны. Вот, значїт, обмуңдїроваңїе сетөмаөс. Шы-
һель да муңдїр вöсна һичево... Но кор пондөмаөс сылы
сапөг бөрҗыны—ї пікө воөмаөс! Һекущөм сапөг сы кок
вылө оз ладмы, значїт! Оз төр і шабаш! Корсөмаөс быдса
цехгаузыс, мукөд полковөй цехгаузҗасө шыаслөмаөс. Сїҗ
подхолащөй сапөг абу-ї сурөма. Военнөй начальствоыд,
значїт, оз төд мыҗ вөчны, кыҗї і мыҗ? Мыҗла, значїт, радө-
вөй Ғуфҗаков Прокөпөҗлы һекущөм көм оз ладмы? Да, пікө
воөмаөс.

— Мыҗ-нө сені пікө воөмыс?—торкіс Мїкол Грїшылыс
вїсталөмсө.—Кок сертїыс выл сапөг вурны і ставыс. Ыҗыд
карҗасад-өд сапөг вурыыд абу еҗа.

— Кыҗ-нө сїҗ?—азыма кутчыҗıs торкөм сорҗїө Грїш.—
Военнөй служба вылын ставыс колө по-военному... Значїт,
устав сертї. Военнөй уставыи-кө щөктөма салдатлы новлы-
ны сещөм-ї-сещөм нумера сапөг, сїҗө нумерсө, значїт, он вуҗ...
Сы былө і устав.

— Сїҗө дурацкөй устав,—чїгарка щынсыс еїнсө көрлөд-
лөмөн шуис Мїкол.

— Дурацкөй-мї абу—сїҗөс һе мїжанлы төдны, сен јөзыд
абу-җө јуртөмөс... А сылы збылыс һекущөм көм абу сурө-
ма. Көмөдны ез вермыны і гортас ыстыны оз поз. Кыҗї-нө
җоңвїҗа мортөс бөр гортө ыстан? І пондөма начальствоыд
думаҗтны, кыҗї гїҗны увоһнїтельнөй прїказ, гортас, значїт
леҗны Прокөпїҗ Ғуфҗаковөс, медым ғырысҗык начальство пе-
лө вотөҗ, сїҗөс кыҗ-кө регыдҗык бөр спрөвадїтны гортас.—
Грїш еїнбөҗсө чөвтліс Мїкол былө, кывзө-ө сїҗө.—Гїжан-кө
прїказсө, мыҗ Ғуфҗаковөс военнөй служба вылыс увоһнїтөма
ыҗыд коклапа вöсна,—ғырыс начальство воҗын лөө скандал,
шуасны, кущөм еїнмөн-пө сїҗөс бостїнныд прїзыв дырҗыс,
кодї сес мыҗа? Вермасны кодсурөлы таыс „по-шапке“ сет-
ны. І гїжөмаөс увоһнїтельнөй прїказсө таҗї: „радөвөй салдат
Прокөпїҗ Ғуфҗаков во времҗа маңевров слөмїл себе ногу і
бессрочно увоһнаетса домоҗ“,—рочалıs сорҗїлыс бөрҗа пом-
сө і бара вїҗөдліс Мїкол былө, кывзө-ө сїҗө. Но Мїкол вө-

лі чов пукалө.—І вот, значіт, кок чегөм помка пуктөмаос, морттө белобелеткөкөн гортас лезөмаос. Да, да...

— Тајө абу збыл,—шуис Мікол.—Ыжыд кок вөсна да сапөг суртөм вөсна салдатскөј служба вылыс оз лезываныны.

— Ог-жө ме понды ылөдчыны,—быдсөн өбидитчис Гріш.— Сіјө-өд абу-на зев важса тор, быдсөн төдөны. Колө-кө асыс батлыс жуав.

— Но, шуам, сінмыд-кө петас лібө чуңыд керыштчас,—пыкөс ас кывјасас Мікол,—секі, ферт, салдатад он шогмы, а зөңвіза-кө кокыд, коклапаыд көт мед аршынжын куца, сіјө, ме думыс, оз мешајт.

— Те салдатскөј службасө он төд, сіјөн сізі і сорңитан. Кыз-нө оз мешајт?—бара зев сөлөмгыс пондіс виставны Міколлы.—Стројад салдатјастө сувтөдасны-да, медым ставыс зелөдөм суңис вылын-моз өтө віз вылын: морөсыд—өтвестын, кынөмыд—өтвестын і кокнырыд ставыслөн өтвестын. Ме і шуі, значіт, кыз зелөдөм суңис вылын. Сізі војеннөј устав шөктө. А коклапаыд-кө, кыз те шуін, аршынжын куцта, секі сешөм мортыс өтнас став стројсө шыкөдас. Кынөмыд-кө чурвізө, сіјөс поңө пышлань кыскыны, а коклапатө он кыскы, он зөб.

— Мікол серөктис. Мыјкө көсјис сіјө воча шуны, да мөдыс дорса серөктис, возза дорыс-на горажыка. Грішлы лөі һелөсыд, сіјө һеуна гөрдөдыштис і, шонді југөрыс тымсөм могыс, чужөмсө мөдарө бергөдөмөн шуис:

— Те вот он веріт. Нөмтор сені шеңзанаыс абу. Ставыс вөвлөмтор.

— Гашкө і збыл, ме һөмтор ог шу—һумјалан чужөмөн візөдліс Гріш ылө і сөгга кіјассө јур улас суркһалөмөн, гаш водіс колода бөкө.

— Те, Гріш, стөч фөдыд моз сорңитан... І мыјла быд кыв костө „значітсө“ тувјалан? Лыдды да комынөтөкыс значіталін.

— Кодлөн-өд кушөм мода, коді кытчө велалөма,—ышловзис Гріш.—Ачыд сіјөс он каңав. Көста Иван со, ме мозжө, быд кыв костын содтө „мыјкө“, а Салдат Васка, сорңитны-кө пондас, өтарө—„прімернө“ да „прімернө“. Прімернөсө-кө оз шу, і сорңыссылөн оз пышјы.

Гріш коставліс висталөмсө, ыльпөв заводитис һамөдавны пөрччөм вескыд коксө. Сорңитөмнад өнөң-на сапөг пөлыссылөн кујліс мышку сајас. Сіјө өккуратнөја һамөдаліс ыжыд коклапасө да бергөдчывтөг колода бөкыс мөдіс кімаласнас корены пөрччөм сапөгсө.

Сінјол мөдлапөвсаң бурещ секі кыліс көлөкөмчө шы.

Грiш Һамодалом коксo вескыд кiнас отсыштoмoн леп-
тiс шуҗга пiзoс вылас i пондiс былалoмoн вiзoдны сiнҗом
пос сажo, мiр туй вылo.

Тувсов шондioн да асҗа кынҗасoн шупалoм мiртуҗтi гы-
рыса рoдтoмoн матыстчiс тарантасo додҗалoм вoв. Кучiк
туҗҗасoн пыркалыс, ыргoн запонкiҗасoн басiтoм вҗатскoҗ шлe-
җаыс мiчаа рoмалiс асҗа шондioн резыштoм җугoрҗасыс вoв
мыш вылын да веҗ быҗгoн поҗвoвтoм вескыд пак вестын.
Вывтi вoтлoмсыс да Һылoмoн быҗгoмсыс, вoлыс пoс руoн
корсҗoдлiс oтар-мoдарo i, ассыс рoттан oдсo пыр торкалo-
мoн, җурнас траҗыҗыс, пыркoдчiс, сы вoсна мегыр кусыҗo
кoрталoм кoлoкoлчыс горалiс сiҗ-жo траҗысан-орҗасан
шыҗасoн. Рoвнoҗ кос туй вывтi җамшщiкыс зiлiс содтыны вo-
лыслыс рoттан oдсo, швiчҗoдлан шыoн увсаҗ вoв кокас сҗe-
җаҗтoмoн. Вoв кок шы стопкoмыс да тарантас дрoҗҗаслoн
сарҗoмыс сорласiсны кoлoкoлчi шыҗаскoд i зев җаснoҗа җур-
җисны, разалiсны сiнҗом oтар-мoдар ерд вывтi.

— Бара-Һин кушoмкo началҗикoс-мi чiновҗикoс вaҗoны.—
Мiколлан җурнас довҗҗитiс Грiш.

— Сы вылo i началство, медым җамскoҗ вoвҗасoн катаҗт-
чыны,—куҗланыныс чеччiс Мiкол i щoщ пондiс вiзoдны рoт-
тыс вoла вылo да җамшщiк мышку сажo тымгoм седок вы-
лo.—Оз-таҗ, маҗбырoс, ковналы, мiҗанлы моз, гoд уж чегны.
Налoн i страдаыд оз термoдлы, i кoҗаыд оз сормы. Зад-
нысo Һебыд улoсҗас вылын кызтoны, җамскoҗ вoвҗасoн җeҗдi-
тoны да...

— I мужiкҗас кoҗа вылын җeҗдiтoны,—Мiколлыс мoвп-
җассo панҗoмoн шуiс Грiш. Сiҗo сiҗ-жo зiлiс җамшщiк мышку
саҗыс вiзoдлыны седоксo, медым кушoмкo җoсҗык кывҗoн
сiҗoс кoҗнавыны.

Друг сeкi вылын, на җур вестын кылис зев тoдса шы:
„Кге, кге“. доровтчылис Грiш вывлаҗo да кывшутoг, Мiко-
лoс гырҗҗанас тоҗыштoмoн, кватитiс колода бoкыс ассыс
пiшщалсo i, пiшщал дулoсo вывлаҗ чургoдoмoн, зев крута
чеччiс кок җылас. Мiкол ез гoгoрво, мыҗ лoи. Но кор сiнсo
чoвтлiс вывлаҗo, азҗiс: зiк на җур вестo Соҗваладорсаҗ
матысмiс зoзoг стада. Зoзoҗҗас вoли лoктoны улитi. Зев
бура тoдчiсны на тушаыс кынoмув сeрҗасыс i бoрвыв чур-
гoдoм кокҗасныслoн рoмыс.

— Грiш, пiшщал помад зураҗасны, вoмад лeбҗасны!—
шутка кыв шыбытiс Мiкол, но сeк-жo сылoн кiыс инсҗiнктив-
нoҗа зураҗис пiшщал ложаас i чуҗыс водiс пiстонка курок
вылo. Бурещ сeкi кылo саркҗитoм шыoн пос вылo тувчiс

җамшщиклөн телегаыс і пöштi секі-жö кувöбтiс лыјом шы
Грiш пiшщалыс.

Сiн лапңитöм кeжлö кoстaвлöм бöрын кувöбтiс мöдыс
лыјом—пeчгöдiс кyроксö Микол. Чорыд јöла шыөн öтi-мöд
бöрсыс овöстiс кыкыс лыјом шы. Здук кeжлö порок щын
сајö çоçөгјас вошліны, лыјом шы вевтвыліс çоçөгјаслыс борд
шынысö і кöлөкöмчiлыс јургöмсö. Сöмын кöнкö бытвöкö
зев матын, çік му бердас кыліс җамшщиклөн гөлөсыс:

— Тпру, тпру, öкајаннöј!

Микол көсјiс ескö вiçöдлыны җамшщик вылö, но һекыс
ез вермы сiнсö торјöдны çоçөг стадаыс, көт öнi мед теле-
гаа вöлаыс сы вывтi гөңитiс.

Пос вылын вöв кок шы і тарантаслөн саргöмыс друг
орi, сöмын орјасан шыөн тiңöдчöмөн кыліс кöлөкöмчi, но
сiјö бытвö кутiс кажiччыны кöнкö зев улын, çік му пыщас
моз. Кытчö лоi вöлаыс, Миколлы сетчöç ез вöв һекущöм мөг. Но
вöлаыс збылыс пос вылас һi туј вылас ез вöв. Лоiс сещöм
вiччыстöмтор, кодöс Микол һi Грiш, седок һi җамшщик ез
кужны думыштны. Пос шöрас воiгөн первој лыјом шыыс-
жö җамшщиклөн вöлыс дурмiс, сувтліс бөр кок јылас да
мöдiс кокнас сiçдыны öтi местаын і, локыс шыбласöмөн,
бөрвыв пeвiтны тарантассö. Неногөн пeвiтчöмыс тарантас-
ыс һукумтчiс болт весттiыс і бөр кöлөсајасыс мöдiсны гө-
гылтчыны çік пос вомөнногыс, перiлатöм бокас. Җамшщик, мы
выныс кучкалöмөн, зiліс сувтöдны вöвсö бөрö пeвiтчöмыс,
медым вiçны телегасö і вöвсö пос улö лебовтöмыс. Вöлыс
став тушанас сырмiс, чепсачiс і пыр локыс бöрыңтчiс.

Кажiтчö ескö, опасносгыс вöлі прöјçитöма-һiн: бөр кö-
лөса пöлыс көт мунiс çік пос дортiыс, но тарантасыс вöлі-
һiн пос помас воö. Бурещ секi, вöв нырувань восков дас
сајын кымын нöшта горажыка кувöбтiс мöдыс лыјом, і ста-
выс секi мöд путкыл путкымтчiс. Вöлыс дурмiс. Тарантас-
лөн бөр кöлөса пöлыс мыни пос вывeыс і путкымтчiс сiçi,
мыј вескыдладор бөр кöлөсаыс öщјiс пос дорас, а шујга
чöрс помыс кöлөса трубичанас сунгысiс увлань, но ваöчыс ез
во, а подјыс çік берега-ваа јiтвежас. Седок һi җамшщик теле-
гаас бытвö ез вöвлыны.

Җамшщикыс телегасыс репiг мозыс-жö пыр бөр чеччiс,
öдјөнжык вiçöдліс седокыс вылö і начкан скöт моз горöдiс:

— Кутöј, усi, усi!—Сiјö седокыслыс аззыліс-һiн сöмын
кружеваа јубка жежыдсö да кушмылöм кокпöвсö сiнјол ва
веркөсыс. Вöлыс сылөн бергöдчöм сiјöснас жагалан выјын
тракысiс, кокјаснас гындысiс öтi места вылын, зiліс һe-
щыштны пос дөрö поромiтöм телега бöрсö.

Став сінвізодлассө велөдөмөн, Микол зоргіс зоқог стада
вылө. Зоқог стадаын некущөм торкөм ез ло, сөмын бытө
зік өті здук кезлө зугыліс налөн јос пелөсөн лебзан ныр-
вічыс. Микол муас крап пуктіс пішчалсө, сөлыштіс і пыды-
саң ышловзөм шыкөд морөссыс чеччыштіс төдлытөм шы:—
Ек-ма!

дөсаднө лоі сы вөсна, мыј лыјсөмын нөтчыдыс-на сіјө
тазісө ез „наңавлы“, сіјө вөлі зев өккуратнөј лыјыс. „Не-
ужемі көв өті дрөб туг ез вескав?“—думыштіс Микол і бара
доровтчыліс ылысмыс зоқог стада вылө. Бурещ секі стада
шөрвыјөныс кымын артелсыс колчыштіс өті зоқог і, зев
ненөгөн бордјаснас өвтчөмөн, мөдөдчыліс зев крута зік вес-
кыда вывлаң і сөгса, став тушанас муткыртчөмөн, пондіс
із моз усны муө.

— Усі, усі өтік!—горөдіс Гріш і, көмавтөм кокпөвса
рачсөм намөдас кымыныскө сорсылөмөн, пондіс котөртны
міртуј пөлөн, сотчөм мырјас костті, а Микол сізі і колі пу-
кавны ас места вылас.

— Тпру, усі, усі! Зік көнкө матын кыліс јамшшікөлөн
гөлөсыс; көлөкөлчі шыыс зікөз вошлі і бара друг кутіс
кывны зев гораа. І секі-жө посувсаң кыліс бузгысөм шы да
көнкө сені-жө немортногөн јога горөдөм:

— Кутөј! Отсалөј!

Өдөбтөмөн чеччыштіс Микол колода вомөн і өтчыдыс
візөдлөмөн ставсө гөгөрвоіс. Сіјө ез ештыв думыштны, кызі
мортыс вескалі ваас і мыјла јамшшікыслөн телегаыс лоі
бөр мөдар берегас. Кымынкө секундаөн нещыштіс коксыс
кыкнан сапөгсө, өвтыштіс пінжаксө і өдзөдчөмөн чеччыштіс
вескыда јол шөрас, кысаң тыдовтчыліс вөјыслөн језыд
чышјаныс. Бытө лечыд брітваөн вундыштіс Миколлыс ту-
шасө тувсов сөніка ваыс і шщемітіс ловшысө морөс бердас.
Ваыс бытө сіјөс лічкіс ас сывтырјас дас пудја грузөн. Сіјө
кватітіс вөјысөс јурөіөдыс, но шедіс сөмын сылөн чышјаныс.
Нөшта өтчыд варччөмөн сіјө көсіс кватітны нывбабаөс кі-
пөлөдыс, но вөјысыд ачыс воужык удітіс шарашітчыны Мі-
коллы кіас і зіліс кватітны Миколлыс варччан кісө, сылісө.

— Лез кісө! Кыкнанным вөјам!—Кызкө аслыс сама шыөн
горөдіс сіјө і шујга кінас мыј вынсыс мөдіс курасны берег-
лаң. Микол зев бура гөгөрвоіс, мыј берегөз воны зев сөкыд:
сөніка ваыс зікөз дубаліс сылөн став тушаыс, мөдіс бырны
ебөсыс, сөмын кыліс, бытө сөлөм бердіс ныж пуртөн ор-
јөдлісны кучіксө. Берегөзыс ескө вөлі-нін сөмын аршын кык
кымын, но сек нывбаба кутчысіс сылы сывјас і Миколлы
нырас і вомас којыштіс көзыд ваөн і ловсө пыкіс.

— Кутчыс пощ помас, кутчыс!—вылысаң горзис зев тӧдса гӧлӧс.

Но ебӧсыс усӧм бӧрын Микол ӱекеҕез вермы гӧгӧр-воны, кысаң горзӧны.

— Кутчыс пощкас! Кутчыс чӧрт!—горзис берегсаң Грӱш, и пӧшти кӱас зургӧмӧн мыччӱс сылы зев куҕ пощ.

Микол шарашӱчӱс пощкӧ и сӱӧ-жӧ здукас лоӱс берег до-рын. Но кокыс оз-на вӧлӱ подӱы, ӱекеҕез сӱӧ ез вермы тувччыны ӱӱлӧг берегас, сы вӧсна, мыҕ јуыс вӧлӱ оҕдӧма да берег ӱывкӧсыс зӧӱнас вӧлӱ ва улын.

— Лепты тајӧс, ме ачым каја,—шуӱс Микол и бӧрсаӱыс ӧтсалис лептыны берегӧ нылӧс. Ачыс пощ куҕа кватајтчӧмӧн кӱјӱс берег вылӧ и ҕӱк сетчӧ пукеӱс муа-ваа јӱтвежас. Ваыс шумӧн визувтӱс сы дӧрӧм-гачыс, ачыс став тушанас сырмӱс и пондӱс пыдӱсаӱ кызӧдны.

— Грӱш, вај бӱас-мӱ мыҕ-мӱ! Ӧнӱ татчӧ номыр моз изӧј-мӱтам. Лӱбӧ вај менсым паскӧмӧс!—И сек-жӧ сӱнсӧ чӧвтӱс ваыс лептӧм нывбаба вылӧ. Сӱӧ вӧлӱ ҕӱк сенӱ сӱкӧд орччӧн, кӱјӱс вылас кымыӱтчӧмӧн, пукалӱс да зев јона кызӧдӱс, а ачыс арса кормоз тӱралӱс да пӱӱјаснас ҕаткӧдчӱс, бытӧ аӱ-кыш сојӱс.

Повӧм чужӧм сервӱыс ваас сӱӧ кажӱччӱс Миколлы олӧма коҕ нывбабаӧн, а збылыссӧ сӱӧ вӧлӱ куҕыӱк станјаса, ар кыҕа кымын веж јурсӱа сӧстӧмӱӱк нывка. Паскӧмыс сертӱ вӧлӱ тӧдчӧ, мыҕ сӱӧ абу крестанскӧј уж помыс петӧм морт.

Сек котӧрӧн на дӱнӧ воӱс јамшшӱк и тувсов полој моз пондӱс окајтны да шумӱтны. Вӧлыс и телегаыс сӱлӧн вӧлӱ туј вылын-ӱӱн седокӧс вӱччысӧ.

— Лешак сӱӱјас, кӧн оз ков лыјсанныд! Вӧвсӧ чегсӧ-дӱнныд и муртса мортсӧ ен вӧјтӧ!—сесга шыагӱс нывкалы:—Таттана Авеӱӱровна, те вај ӧдјӧнжык пукыс да гӧӱӱтам, а то тани ҕӱкӧз турдан.

— Те дадӧ, прӧста ен увгы. Спасӱтель коҕ тош быд-тӧмыд, а вӧвтӧ вескӧддыны он куҕ! Тожӧ јамшшӱк ветлан, ок те...—скӧрыс вочавӱзӱс Грӱш и мыччӱс Миколлы пӱнжаксӧ. Сесга ӱебыдыка шыагӱс нывкалы:—Те, утка, аӱ барышӱа, кыҕӱ тенӧ колӧ шунысӧ?...

— Таттана Авеӱӱровна...—сы пыдӱ вочавӱзӱс јамшшӱк.

— Таттана Авеӱӱровна, ем-кӧ сӧрсыд мӧд паскӧм, пы-рыс-пыр-жӧ пӧрччыс и вежы, а то збылыс прӧстудӱтчан. Тув-сов ваыд абу шоныд. А мусыс вај регыджык чеччы,—и кӱсӧ мыччӧмӧн ӧтсалис сылы чеччыны.

Гришлы ки вылас леччысөмөн, нывка mödöçic телега дорө и туј вылас вотөз-на јуалис јамшщикыслыс. Гөлөсыс сылөн орјасис, кынмөмысла јурыс весиг дрөжжитис.

— Шал нојыс менам ез көтас?

— Сijö кос, сөмын дод бөрса чемоданыд поводнөја көтасөма,—вочавиçис јамшщик да додсыс ассыс бостис дукөсшабурсө.— На тајөн гаровтчыв, мед оз төлав. Тасањ сиктөз сөмын кык верст колі, өви здукөн рөдтыштам.

Сек коста, кор Тафтаана Авеңировнаос Гриш отсөгөн јамшщик пуксөдис доддас, Микол пөрччис јай бердас сибдөм сулик ва дөрөмсө, куш јай вылас пасталис пинжаксө, зев зельда вөњасис тасмаөн, и вөмисви сылы неуна лоі бытө лөсыджык. Көтасөм гач кузаыс пыр-на руçиктис ваыс. Но гач вежөм јылыс нектор вөлі и думажтны.

Сijö чеччиг мозыс муыс кваçитис пиншчалсө, термасөмөн, но куза код корсис сапөгјассө и котөрөн mödöçic мiртуј вылө. Кор сijö бөрөзда вомөн чеччыштис туј сортас вылө, туј вылын Гриш вөлі өтнас-нын сулалө, а јамшщикыс седоккөд гырыса рөдтөмөн гөһитисны-нын сиктлањ.

— Кытыс-нө тајө, коді нылкаыс? Аттө һи пасибө ез вiстав...—Гришлыс јуалис Микол, сылөн чужөм вылас һиөви вiрпас ез вөв.

— Тајө выл попыдлөн нылыс. Көнкө, буракө, велөдчөмi мыл-мi. Багыс ordө-тај гөститны тыдалө локтө.

— А чөртөс...— көсјис мыјкө шуны Микол и ез помав. Сijö пөштi ез вермы сулавны места вылас. Пинјаснас çаткакылөмыс вомсө векуштөмөн да мыј вынсыс јiрмөг пыкөмөн, сijö шуис Гришлы:

— Те кышовт Мылва пөлөныс и бост сөрсыд менсым черi тујиссө, а ме мiртујтi вескыда котөрта. Çиксз iзөјмитi,— и сапөг пөвсө киңаулас топөдыштөмөн котөрөн mödöçic сиктлањ.

6.

Сек коста, кор Микол да Гриш кышовтисны сiнјол пөлөн, сиктын паскалис сорһи абарса Петрикөс нөјтөм јылыс. Сорһиыд пансө и паскалө уна вожөн, ытја ва моз пөлтчө. Буфјаков Оска гөтыр аззылис Петриклыс гырдөс чужөмөн јөрјас вомөн шагјөмсө да Пысҗин Олөксан гөтырлы вочаасиг мозыс жө вiсталис:

— Со-өд томјөзыд кущөмөс: абарса Петриклыс Проңка Гриш да Куршајт Микол јурсө гашкө вiтлатi поткөдлөмаөс чөволиг коста, сојсө лептыны мортыс оз вермы!

А Пыгын Омьксан гөтыр өбөөнөө котөртөг мөз нарешнө кежалөмөн висталис Юдын Митрей гөтырлы:

— Проңка Греш да Куршаит Микол, сватта, абарса Петриклыс журсө гашкө даслати поткөдөмаөг да вескыд кисө кыклати черөн мешшебөз кералөмаөг.—I сизе возык-возо сөдталөмөн паскалис Петрикөс нөйтөм жылыс сорни.

Көв мед кызи ез сорнитны, а абарса Петрик, нөйтөм мыгви эдук лолыштөм бөрын, кывтис Мылдин вестоз, кыскис пыжсө берегас и вадорган кажис сиктө. Ез, дерт, пельшар дорө, кызи сижө онтаж ачыс висталис Грешлы, а мөдөдчис кабакө полштопка нөбны да винаөн нөбөдыштны асгыс нөйтөм дожассө. Висөмжас бурдөдөм жылыс Петрикыд пельшаржаслы немнас нөтти кыв ез веритыв, сы вөсна сижө нөйтөм висөмжасыс и пөрыс-висөмжасыс мөчитчывлис пыр винаөн. I сиз-жө ез думыштаы Петрик жалутчыны нөйтөгяс вылө: жалутчөмыд ез вөв Петрик морттужын.

Но вадор улчати довзөдигөн бытөкө нарешнө сылы паныд вескали урафник. Сижө вөли локтө утка кыжаниныс, локтө зик тыртөг и скөр. Норпалан покөдка сертвыс качалис и сувтөдис Петрикөс:

— Мыж-нин, сорстөм петук, бара, тыдалө, карапужитчөмыд? Көдөс-кө дубитин, али астө дубитисны?

Панөм сорныыс вөли бөрынчтыны Петриклыс некытчө. Мургылтчөм журпинь местаыс вомкөщастыс пыр-на вөли назөникөн музиктө впр. Петрик нөокота пырыс висталис:

— Ачымөс нөуна пачөсаятыштисны.

Урафник бытө пещөр вылө талччис, сразу өзжис и синажассө сувтөдис:

— Коди нөйтис?

Урафник Климусев аслас помещејскөј станас кутчыгис чорыд пөрадокө, быд вөсков зилис петкөдлыны, мыж тани сижө медыжыд началыкыс. Сы вөсна быд крестанин олөмө, быд пустөјторјө сујис асгыс рыжөј беринөс чужөмсө.

Шуам, семја костын вок котыр спорө воасны, монжас журси-на-јурси пачөсаятчыштасны, мибө прачышнөј пөраө том војтыр мөда-мөднысыс нырысө гырдөстасны,—быдлаө сылы делө. Климусевлөн сујытөм делө абу. Мипитө, допросжасөн повзөдлө, мибө пөрадок торкалөмыс чорыд внушенје вөчө. Протокөжасөн да допросжасөн повзөдчан быд делөмыс сылы вөли локтыштө докодтор, а тајө ез вөв мшиној урафник жалөванје динө. Быд во сижө панлывлис ујма делө, тајөжасөс ачыс шулывлис „нөофициалнөј делөјасөн“. Вылыс началствоөз тајөжас пыс нөбткөс ез воштыв. Вајыштасны

сылы пöлауланыс выјтор, јайтор, черітор, мыјкө арса прöмы-
сыс көсјыгасны,— і „ыжыд милöста ваше высокородіје“
важөн-нын прöсвітöма мыжданторјос. Тöдіс ескö уездывса
началство, мыј Клімушев неісправімөј вѣзачнык, но кодлөн-
нө тащöм ічöлік „гректорыд“ оз овлы—быд начальнык да
чіновнык ас сајас вöдітіс не тащöм „делöјас“.

А Клімушев нырса пон моз вöлі вѣзаткөтө кыјöдö. Ез
öд прöста кыч во урафныкав. Удајтчіс öтчыд мөдлапöвса
старöвер Онтонлы да Тіт Іванлы тывјалігөн квајтымын кык
пудја төна кыскыны. Ставыс бур чері. Сіјö рытнас-жө ста-
рöвер Онтонöс урафнык коріс ас дінас да пондіс сы вылö
вöснi гөлöснас чрзыны да допрос стрöчитны.

— Ак, те, старöверскöј крыса, мыј те вöчан? Пузчужöм
кагаöс вічкоö поп дорö абу вайöдлöмныд, ас гортад, гашкө,
пез ворјаныд гозја пыртінныд? Сіјö мед-нын, а нöшта ку-
щöм лок кылөн піңалöмыд і понјалöмыд православнöј віч-
коöс да свјатејшöј Сінодöс. Татыс төдан кытчö тенö тук-
нытасны, богохулькөс? Сібырö нем кежлад! Черчінскöј
руфныкө катарга вылö, кывавлiн сещöмінсö?

Онтон паймöмысла гiнсö чашкөдіс, кынміс места вылас,
дыр ез вермы немтор воча шуны.

— Мыј кага пыртны вічкоö ег нулö, сев ог пыксы, се-
щöм мiјан старöверјаслөн делјассаң обычај. Но православ-
нöј вера да Сінодöс лок кылөн ег ругајтлы.

Но урафнык кыв вылö ез сетчы, ез небѣöдчы і сетчöз
повѣöдліс Онтонöс катаргаөн да турмаөн, кытчöз сіјö ез
көсјыг ас пай төнагыс урафныклы квајт пуд сöмга.

Кор Јуфiн Öмөшлы немдумайттөг көч капканö пырiс
сöд руч да поводнöј код доныс вузаліс сіјöс Чердынса ку-
печ Смольниковлы, секі і Јуфiн Öмөш вылö сурі мыждан
помкаыд. Коріс Öмөшöс ас ordас і паніс допрос:

— Те, Јуфiн, зöн керка тыр кер кыскалöмыд, а кер
белеттö бостöмыд сöмын кык шајт дон. Вот став кертö та-
лун-жө щöкта протокомітны і вылысас кычвiт шајтөнштра-
пујта. Скöфiна, мөснад і вöвнад-öд он мын!— кіјаснас шенасiс
урафнык.— Тi јöјулö лезчысанныд, быд восков закон вужан-
ныд! Мыј вылö сіјö законсö гiжöма, мерзавец?

Збымыс вöлі Јуфiнлөн струб тыр кер гумлајас сајö зө-
бöма. Села вылö-кө суран, не керка доныд штрапујтасны
да судын кыскаласны. Көч ескөн Öмөш кык шајт да пöл-
тiннык дон-нын вiнаөн рөскодујтчіс лөсныкөс да објезшщикөс
калымалöм вылö, но урафныклыс нырiссö, тыдалö, он пөр-
јав—і сіјö кылö, көнi кусыд кујлö.

— Господин урафник, — кевмысис Олш, — мы бостан бост, а ен бедуйт. Быдсөн стрөйтчывлөны, иолана крестанин-
яс кујим шайтыс вылө кер белетсө оз бостлывлыны.

Первој сјјө вэаткаалис 5 шайтөн, но урафник сөмын журнас пыркөдис. Содтысис нөшта кујим шайтөн, урафник бара-на ез мiрiтчы. Сөмын дасвiт шайтөз содтысөм бөрын Климусев рыжөй куз уссө нiртыштис чуң косттыс и „прөс-
вiтис“ Олшөс. Шог јывтис сесса Олш зөң вежон јујис да не дасвiт шайт дон нөјтис ассыс гөтырсө. Но вэатка сеттөг сiзi ез и мын.

Климусевлыс ташөм модасө крестана шуисны „вепјасти прөмышлајтөмөн“.

Вот мыј вөсна урафникыд абарса Петрикөс нөјтөм делөө, некушөм жалөба сеттөг, сешөм азыма кутчысис.

— Kodјаскөд, мiса, пачөсаятчинныд, мерзавец? — торсјалис Петрик дiнын, горзис чiрөм вөснi гөлөснас, кызi пөжсан курөг. — Муртса-кө кытчөкө здук кежлө ветлан, пырыс-пыр став законсө кок уланыд талыштанныд да понјас моз пурганныд. Но и велөда-жө ме тiјанөс, мерзавецјасөс, сiста турмаын... — I кулаксө зiк нырулас вайөдлис Петриклы, сесса крута бергөдчiс да кежис стражник керка дорө, медем сылы сетны прiказанiе.

Стражник, кiлчө порог вылас кокјассө чургөдөмөн, зев төждыстөг пукалис улыс гач кежыс iчөт нылыскөд да, гораа тапкөдчөмөн, нувсөмөн, сојис сулк мавтөм, муртса зыр вылыс бостөм пөс пiрөг. Iчөт нылыс дорыштчөмөн увсаң вiзөдис батыс намласөм вылө да зiлис аслас кiын кутан пiрөг помас вөчавны батыс ыжда-жө пiңтујјас. А кiлчө помас чукөртчөмаөс суседыс пон вiт кымын да, дулысө нылалөмөн, вiзөдөны стражник вом вылө. Ташөм уж саяыс суис урафник ассыс подчiнөннөјсө.

— Те-нө мыј, Мiтрејевiч, кiлчө вылад өбөдајтан? Обөд-
наө мунысјаслыс да понјаслыс пөс наънад вежнысө петкөдлан, общественнөј пөрадок нарушајтан? А сiктын мыј вөчсө, он вiзөдлы, он төд! Тожө стражник чiн новлөдлан.

Стражник паймис. Форменнөј паскөмыс пыдди вылысас сылөн вөли гырззатыс потөм, рачсөм кiзјаса улыс дөрөмыс, а салдатскөј зуртан сапөг пыдди зiк урафник чужөм вестын чурвiзис Мiтрејевiчлөн лысера најтчөм коклапаыс. Сiјө друг бытөкө садмис да мыкталөм сорөн по-војенному рапортујтис:

— Керкаын пөжасөны да шыгөм, сесса со, Анөкөд, татчө палөдчиг моз петим!

— Вот мы, — сөтис приказаніе стражніклы, — пастас да пырыс-пыр-жө вайод ме дінө Куршајт Міколос да Ош Проҥкалыс пісө! Ез-на-кө уфитны гортаныс воны, котөрт Мылава пөлөн дінжом дорө. Сөрт, сенос-на. Чері дозјассө щөщ сөрсөнд вај, кызі вешщественној доказательство.

Асја-өбөдһа костын вичко дорын мужікјас і нывбабјас сөрһітісны Петрікөс һөйтөм јылыс. Куршајт Гріш асја-өбөдһа костын һөшта мөдыс кәліс мујас вылө, көзәјаслыс петассө відлыны да көјдыслыс шурыдлунсө төдмавны. Асја сылөм возвылас сіјө ез вевјав став мусө кыщовтны. Му вылыс вичко дорлаң вөрәөдчис өбөдһа звөһітөм бөрын, кор став јөзыс-һін вөлі пырөмаөсө вичко пыщкө. Вичко дорса сөрһіјас ез кывлы. Сіјө һәзөһікөн чышкышталіс пощөсбок ежаө муөссөм сапөгсө да, гораа сумөм бөрын, кәјіс зуртан вичко пості папертас.

Вичкоын јөзыс радөвөјыс талун вөлі ещәжык: Отданһө праһніктө унжыкыс пысөді оз пуктыны. Гріш прөјдітіс јөз пөвстті, пурысөн колөм костті да сувтіс шујгаладорас мужікјас чукөрө. Кодсурө Гріш вылө бергөдчылөмөн вәзөдлісны. Гріш кәчаліс сы вылө сінјас вескөдөм, чајтіс, мыј пакөмыс сылөн кыткө буракө һеладһө і, кыкнан кінас кос гөгөрыс кыщовтөдөмөн, лөсөдыштіс кушаксө.

Медвозәра радјасын, пөштөһін кырлөс дорас, сулалісны мылдінса купечјас да һесһичејствоыс кымынкө служашщөј. Кос треска лов код куә кіа-кока купеч Тітовкөд орччөн сулаліс тупыл код гөгрөс, лашкөс тушаа купеч Никодім Попов. Гырһич дор моз щөщөдөм, выјөн мавтөм јурсыс сылөн мичаа пукаліс јур еж бердас і һеуна бытө лөстальштіс. Грішлы сінвылас угі купеч Никодімлөн госсалөм, гөрдөдөм сылыс да ас кејас мөвпыштіс.

— Порс моз госсаліс мірскөј көја вылад. Од щөщја быдмыс... — но тајө вежган мөвпјассө Гріш зіліс пөдтыны і сінјаснас корвіс тајө мөвпғыс мездысантор. Іконостассәһөс бі југөрјас пыр вәзөдісны вәжөдөм чужөма сәјатөјјас. Чөвтис сін вәзөдлассө Гріш јос сінјаса спасітель образ вылө. Сіјө өбһікнас муніс Шщугорса һесһөј пөдрадшщік Меҥенцев Јакім вылө, кодөс колөм во, дон чіркөмыс, абарса вөрләчәсјас купәјтісны тувсов ваын да улысас мунтөз чертышкөн да багырјасөн дүбітісны Мылдін катыд кәтшщөын. Сін вәзөдласыс, кос нырыс і војалөм сөд тошкыс спасітельлөн вөлі қік Јакімлөн код-жө. Грішлы аслыс бытө лөі һе-

лӧсыд, мыҗ Јакімӧс сійӧ ӧтласҕитіс јенкӧд. Ненога мӧвпјас-сӧ јурыс вӧтаӧм могыс, сійӧ сӧвчӧс і јурнас пыркнӑтис.

— Таалун быд чӧртыс јурӧ пырӧ,—мӧвпыштис сійӧ,—вӑч-кӧӧ волӧмыс, ҕерт, некущӧм пӧлза ез ло.

Секі вескыдладор бокын сулалыс Бажуков Јогор тувк-нӑтис гырзанаґ Грӑшлы і пелас вашнӑтис:

— Кывлӑн ен, пӑыд јылыс? Ош Проңка бурлаккӧд абарса Петрӑкӧс чорыда код ушавнӑјтӧмаӧс. Буракӧ-пӧ кувтӧзыс пӧвсалӧмаӧс?

Грӑш бергӧдчылӧмӧн вӑӧдліс Јогор чужӧмӧ, збыл-ӧ сійӧ вӑсталӧ, сесга кызӧктӧмӧн гӧлӧссӧ весалӧм бӧрын, кӧс-јӑс вылпӧв јуавны Јогорлыс. Но сек кырлӧс вылын горӧ-дӑсны „іже херувӑмы“. Вӑчкӧын сулалысјас ставӧн пӑӧсчаңа-сӑсны. Грӑш каңаліс, мыҗ сійӧ столб моз ӧтнасӧн сулалӧ вӑч-кӧ шӧрын да шӧщ пӑӧсчаңасіс. Пӑӧс вылын сулалӑг чӧжыс сійӧ пыр ӧтӑ мӧвп мӧвпаліс, кызӑ Мӑкол лыгтіс сещӧм тор вӧчны, і весӑг ез каңавлы, кызӑ јӧзыс бӧр сувтӑсны да код-кӧ зев чорыда талччӑс сылы воң чуң вылас. Грӑш вӧјтчӑс ас думјасас і некодӧс аззытӧг ас кежас арталіс:

— Сулавны ӧбӧӧңа помӧӧ лӑбӧ ӧбӧӧңа шӧрсыс гортӧ леччыны да регыджык тӧдмавны Јогорлыс вӑсталӧмсӧ. Неу-желӑ дасӧкмыс арӧссаң мортӧс вӑіс..?

Грӑш кӧсјӑс нӧшта мыҗсүрӧ јуавны Бажуков Јогорлыс, сесга і вӧлісгӑ кодарӧ-кӧ катовтны. Но сек вескыдладор-саң кодкӧ увсаң ҕернӑтис сійӧс сос пӧлӧдыс. Ышка-пушка-кылігтыр сы воӧ сувтӑс шпынјысӧм сӧд јурвӑа Клашӧ і вӑчко тырнас јурӧбтӑс сылӧн вӧснӑ гӧлӧсыс:

— Батӧ, Мӑколыд гортын стражнӑккӧд споружтӧ. Страж-нӑк ураднӑк дорӧ нуӧдӧ, а сійӧ оз мун! Лок колӧ-кӧ ӧдјӧ-жык, стражнӑкыд сабланаґ Мӑколтӧ кералас!

Јӧз косттӑ бокӧн сүҗсӧмӧн Грӑш петӑс папертӧ і ыҗыд шагӧн мӧдӧдчӑс нылыс бӧрса. Туј бокыс мунӑг мозыс ква-тӑтис звӧткӧ палыч да, керкајас косттӑ вестасавлӧмӧн, пӧрыс-лаң катовтан покоскаӧн сійӧ вескӧдчӑс горув, ез воґлав, а котӧртӑс вадор умчалаң.

Клашӧ пырӑгас вӧссӧн колӑс керка ӧӧссӧ і Грӑш пос-воґсаңыс-на кыліс Мӑколыс да стражнӑкыс шӧӧтӑсӧмсӧ:

— Неуна шонтыса да ачым локта! Те-кӧ тувсов сӧнӑка ваӧ пыралан, ҕерт, лунтыр паччӧрсыд он леччыв, а мем долыштны он сет,—шыаліс Мӑколлӧн гӧлӧсыс.

— Неразговариваҕ, мерзавец! дыржык-кӧ гыҗјасаң, шӧӧтӧдыд кыска паччӧрсыд да сӑлаӧн пастӧда.

Вескыд кӑ пӧлас чорыда палыч чабыртӧмӧн восковтӑс порог вомӧн Грӑш да сӑннаґ кыщовтӧдӑс керка пышкӧссӧ.

Пöлат брускö öшöдчыштöмөн паччöрлаң чужöмөн сулалис жож шöрын стражнйк. Павел гöтыр пукалис лабичын да ыжыд морöс пöвнас ңоңöдис кагасö. А Иван гозја кöнкö ез тыдавны. Порог дорö сувтöмөн Грйш жуалис моңыс вылö: еинјассö чöвтаöмөн:

— Кöни бурлакыс?

— Бурлакыд паччöрын шонтысö,—шмоңитан гөлöсөн моң пыдфйыс вочавијис стражнйк.

Павеллөн челафыс дедыс пыртöз ворсöны вöли жож шöрас, но кор азјисны, мыј дедыс палыча да зев крута сорнйтö, эвйркнйтисны жожыс и мам шушунас куччыгисны.

— Паччöрын, арестант!—сйбдöм гөлöсөн равöстис Грйш.— Но мыј тајö грекөвöјтыс вöчин?—и паччөр дорö куччыгис мозыс кучкис Миколлы вескыда јурас мевйтчöмөн. Микол муртса вевјалис кинас тупкысны и вачкöмыс јонтыштити шујга кйлушас.

Колö-кö ескö дöбылкй лои первој вачкöмыс, но вачкан öдыс ез сполнöја вескав коланинö: ыжыда ырыштчöмыс палыч помыс вескалй пöтöлök керјас и сöмын палыч вольскöмыс инмис Миколлы кйас. Микол вескыд кинас сөрвитис палычсö да сйбдöм гөлöсөн шуис:

— Мыј те дурмин, мыј?..

— А, ме дура, скöтина, ме дура!—равöстис ыжыд гөлöсөн бат да лабич улö котöртис черла. Павел гöтырлөн шөркост нылыс горöдöмөн бөрзјис и саядчйс мамыс мышку саяö, а стражнйк зозгöдис куз ылысö да шашка вороп вылас кйсö пунктис:

— Грйгорйј Максеимович, черö ен парсае. Сы вылö ем суд да рад,—и чер бан вылас вескыда кок нырнас талччйс.

— Первој ме ас судөн сйјöс судита, а сесга көт ти мыј вöчö,—јурсö пыркöдис Грйш, зк стражнйк чужöм бердöз ваяддйс ассыс чужöмсö и пöе руөн ыркнйтис стражнйк вылö.— Ас кйөн јурсö керышта, вот сылы и став судыс, сек јöзöс тревожитны оз ков! Страм! дасöкмыс арсаң мортöс вйны...

Микол вöмйстй чујмис и ас кежас мөвпыштити: „збылыгöмöј кувтöз лои?“

— Öвгы, Максеимович,—такöдис Грйшöс стражнйк.—Некушöм морт вйöм абу, сöмын неуна парсагыштчöмаöс.

Грйшлөн бытöтö туша ставнас лут-мет мунй да зев сöкыд груз сы вылыс йсковтити. Сйјö ышловзйс, вйзöддйс стражнйк ейн вылö, збылö вйсталö, алй сералö. Но стражнйк чужöмын некушöм серам ез тöдчы.

— Мыј-нö ескөн јöзыс сөрöны? Вйчкын вйсталисны кувтöзыс-пö лоöма.

Раз-мөдье кучкөмыс оз кувлыны,—паччорсаң шыа-
сис Микол.—Вис кыјөмыс суи і повсалі... Петріктө, винов ка-
жөс, бурөн он-на ви.

— У, стерво!—сы вылө дорыштчыліс да сін бугылнас
виқөдліс бат.—Кулак лепталөмгыд, сөкөллыс, кјјастө ме чег-
жала! допросјас вылө мөдісны кыскавны дасөкмис арөссаң?
—Сесса гөлөссө вөчис нөшта стрөгжыкөн і содтіс:—Нинөм
сен омлајтны да бур јөзсө маңитны. Пастас і чөрту весас,
кытчө корөны.

Урадњик ордө пырігөн Микол ас кежас думыштис, кушөм
кылөн ускөдчас сы вылө урадњик. Но нинөм сешөмторјис
ез ло. Орчөн лабічын пукалөны вөлі Гріш да Петрік, а
чері тујисыс сылөн прөстајтөм вевтөн сулаліс прістук дорас.
Петрік да Гріш кыкнаныс нумјовтісны Микол пырігөн. Пет-
рік-нын вөлі возза кодыс-жө, нөјтөмыс некушөм туј-нын оз
вөлі төдчы.

Микол пуксис порогув лабічө, а стражњик, под-козырок
бостлөмөн, кыв шутөг, здоравајтчис инпов пызан дорын нок-
сыс дөшщаніча кызта урадњик гөтыркөд да пуксис урад-
њик дорө серөг лабічас.

Ставөн чөволісны, сөмын мөдар вежөсас өјөс пыр кы-
ліс, кызі чіра-вењакылісны урадњиклөн невеста нывјасыс
да урадњик гөтыр вади салөдчис инпов пызан вылас. Урад-
њик перөө пыксөмөн, пукаліс кухња пызан сајын, рыжөј
успомсө шујга кјнас гартіс, пычкіс кывзытөм јурсыс качен-
нөј кывјас. Сылөн горшас мыјкө кіргіс, вашкакыліс, быттө
сіјө пөс рок паңаліс.

Микол стөн бердө леччысөмөн дыш пырыс сіннас кы-
щовтіс урадњик керка пышкөсті, і сінвиқөдлассө лезіс урад-
њик гөтыр көмтөм кок вылө. Госсалөм коклушас јайыс ку-
пышқас полтчөмысла оз төр, віт вершөка керјөс моз бојк-
њитөма. Микол зывөктөмөн сінсө вежис мөдлаө.

Сарган звөна важ часі моз кызөдөмөн весалыштис урад-
њик ассыс гөлөссө, сесса носөвөјөн дыр коф чышкаліс лө-
талан плешгыс пөссө і порс коф стрөг рыжөј чужөмсө
нөшта стрөгжыкөн вөчис.

— Пыстін Николаяыс локтіс?—јурсө бергөдлытөг јуаліс
стражњиклыс.

Стражњик лабічыс чеччылөмөн дакњитіс да пыр-жө бөр
пуксис.

— Сіҫ-кө кывзә,—усҫассә ыртөмөн урадһык заводһытис лыдһыны каченнөй кывҫасөн да закон ставҫаясөн серөдөм допрос протокол:

„1912 года апреля сего 27-го дня, я полицейский урядник 6-го стана Устьсысольского уезда допрашивал ниже-следующих крестьян Троицко-Печерской волости и того-же села“...

Мікол зев сөләмсаһыс лөсөдчис кывзыны допрос гижө-дыс быд кыв, мыҫ-жө бумага вылө җапөдис урадһык. Но первоҫ кывҫассаһыс-жө сижө сорҫис мөдторҫөн і допрос протоколыс кывліс сөмын бөрҫа помсө.

Урадһык гөтыр инпөв пызан дорын воҫынсө пыр сулаліс Міколлаһ бөрөн, госсалөм мышнас сажөдөм вөсна. Мікол воҫын ез азҫы, мыҫ вылын сижө ноксө. Но кор урадһык заводһытис лыдһыны протоколсө, урадһык гөтыр бергөдчөмөн шөщ мөдис кывзыны мужікысылыс лыдһөмсө і Мікол сы кыыс азҫис ҫынвыҫө куштөм ҫоҫөг. Міколлы бытөкө кодкө лабичсаһыс шылаөн чутһытис пукаланінас і ҫур пырыс ырдыһытис віччыстөм мөвп: Оз-ө-һын менсым ҫоҫөгөс кушты, кыз дөшһаһычаыд?“.

Инпөв пызан вылас-жө сулаліс сылөн чері наберушкаыс, а пызан вылас куҫлісны поткөдөм кынөма сирҫас да наһымҫас. Вөмістө гөгөрвоіс Мікол, мыҫ прістук дорын сулалыс туҫысыс сылөн ҫік тыртөм. Сек муртса-муртса сы вомыс төдлытөг ез чепөсҫы гораа ҫорчыштөм. Ваө пыралөм бөрүі мышку куҫаыс өнөҫ-на пыр сижөс көҫыдөн ҫүзјөдліс, сөмын өні сижө друп бытөкө прамөҫҫыка шоныштис, медса-һын шоналісны банбокҫасыс пель дінсаһыс.

Пажмөм візөдласөн Мікол пондис переменаөн сінсө веҫлавыны Гріш чужөмыс чері туҫис вылө, чері туҫис вылыс урадһык гөтыр кыын куштан ҫоҫөг вылө. Каҫаліс і Гріш Міколлыс чуҫмөмсө да, сінкымсө лептыштлөмөн, ҫурнас довкһытис инпөвлаһ. Мікол гөгөрвоіс.

— Ек, скөтіна гөҫҫа! Отыкыс міҫанөс допросітө, а бабаыс чері туҫиснымөс...“ — мөвпыштис Мікол да зев мистөма чужөмсө көрыштліс, бытөкө сижөс шома көрөн горҫөдис.

Урадһык дугдыліс лыдһыны, бергөдчыліс страҫһыклаһ, бытөкө көсҫис сылы шуны: „Лөсыда-өд гижөма протоколсө?“, і пондис гораа лыдһыны протоколлыс помсө:

„...В виду того, что мы, Николай Григорьевич Пыстин и Григорий Прокопьевич Тюфяков не в серьез и без всякого злого умысла отняли рыбу у абарского крестьянина Петра Михайловича Мезенцева, а вышеуказанный Мезенцев подумал в серьез и полез на нас в драку. Между нами вышло

небольшая неприятность и оскорбление Петра Мезенцева. За что мы у Петра Мезенцева в присутствии господина урядника просим прощение. Жалобщик-же Петр Мезенцев прощает своих обидчиков и при господине уряднике дело предает к забвению. О добровольном примирении подписались крестьяне Троицко-Печерской волости такие-то..." Тази?— вомнас чокһитіс урафһык і берінөс чужоһмыс быдсөн пондіс југјавны.—Татчө пуктанныд кырымпас, сесса і пом.

— Те, господін урафһык, сетчө гижөмыд,—шыасіс Петрік,—бытвөкө ме жалоба сеті. Ме і думыштнысө ег кужлы, Һе пөштө жалоба сетны.

— Молчат! Сдело кончено!—бара өзјіс урафһык.—Ладнө ме тіјанөс дрөчїта, гөн һылыдныд малала... шедлө мукөд чорыд кіа урафһыкјас кіподулө, важөн ескө тівокыд мөдлаын пукалінныд, вылын өшіңа керкаын...

Мікол матыстчїс пызан дорө медбөрја мортөн і пуктіс кырымпассө зік лөж вылын кыөм допрос вылө.

Порогулө муңгас думыштіс: „төрыт рыжөј скөтінаыд вөлі пакөстїтчө Мітпїер гөтыр ордын, һөздөм сапөг стелька коф коф, часлы, коркө“...

— Ој, мама, тајө-нө кушөм зофөг! І черісө папа вајїс?— вежөс өзөс пыр куһаө быјкһитіс мамыс коф-жө кыз кокјаса урафһыклөн нылыс.

Урафһыклы быдсөн лоі һелөһыд і сіјө первой кылөн-жө өтветвізтөг сорһисө мөдарө бергөдіс:

— Те, Клаһа, ен шумїт, тані мї служебнөј делө һуөдам.

Страһык візөдліс іпөв пызан вылын кујлыс куштөм зофөг вылө, чері чукөр вылө і завід пырыс думсө һылаләмөн аскежас мөвпыштіс: „сволочыд ставсө аслаһыс кыскө“...

Посвоз вомөн вујїгөн Мікол пөштї гораа јорччыштіс і шуїс Грішлы:

— Черісө мед-һын, весіг наберушкасө шөщ каһеннөј вөрјасыд сускїсны,—і кујмһаныс кыв шутөг леччїсны кілчө поскөд. Сөмын туј вылас-һын воїгөн шыасіс Петрік:

— Чері вөсна муртса менсым лолөс ен перјы, а ачыд көбыла бөж улө којыштің! Онї сіјө ыргөн чужөмнас мөдас асһыс кыз көбыласө тіјан черіөн һомсөдлыны,—і зев гораа серөктїс да Міколөс тувкїс гырзһанас.

— Те, Петрік, чөв ов,—дөзмөм гөлөсөн шуїс Мікол і возө һекодлы кыв шутөг ыжыд восковјасөн мөдөдчїс вадор улїчалаһ.

(Возө лөд-на)

ВЫЛӨН АЗҖӨМ КЫВБУРЈАС I. А. КУРАТОВЛӨН

Н

ИМКОФ-ПЫРЫҖ ме jözöda дыр корсөм бөрын сурөм Иван Куратов лiтературнөй наследствосыс мыжкөмында жүкөнсө.

Неуна сы жылыс, кызiкөн лоi азҖөма. 1934 d воса арын ме чүждi ВЦК бердса мiјан представiтельствоö: мiса, представiтельство нiмсаң шыödчам Наркомiнделө, медым сiјө щөктас Гельсiнкфорсын Сөветскөй посолствосы тујасны фiнскөй учонөјјаслыс, кытчө-мыј проф. Вiхман воштiс сыөн аснас да проф. Жаковөн нуөм 2 тетрад-рукописјас I. А. Куратовлыс. Представiтельство шыödчiс 1934-d воса октaбр 20-d лунө. Наркомiнделлөн Правовөй отдел сiјө-жө воын нојaбр 1-d лунө жүөртiс, мыј тајөс вөчны позө, i индөдјас Фiнлaндiјаын Сөветскөй посолствосы сетөма.

1935-d воса нојaбр 14-d лунө сiјө-жө отдел НКИд-лөн жүөртiс: сурөма-пө Куратовлөн рукописјас, сөмын-пө абу подмиңныкјасыс, а Вiхманөн вөчөм копија. Тајө копија вылыс-пө фiнскөй учонөјјас көсјiсны вөчны фотокопијaјас, кодјасөс көсјысбны сетны мiјан посолствосы регыд кадөн.

Тавоса јaнвар 19-d лунө НКИд-лөн Правовөй отдел мөдөдiс Комi Представiтельствосы 54 мiст вылын фотокопија Куратов рукописыс Вiхманөн вөчөм копија вылыс.

Копијaјас вылын ковмис јона дыр ужавны: оз бура төдчавны, сесга гiжалөмасө лингвистическөй пасјасөн, кодөс он зев кокнiа да өдјө расшифрујтав. Но өнi кежлө кыз ужсө лоi вөчөма. 54 мiстыс комi расшифрујтавтөм сөмын 22 мiст. Сес: 1) 15 мiст вылын—Куратовөн комiөдөм 2 глава јевангелијeыс (Лукалөн), 2) 7 мiст вылын—проф. Вiхманлөн пасјөгјас, фiнскөй кыв вылын (та кынјi сылөн емөс iчөтiк пас-

јөгјас і мукөдлаын, некымын кывбур сіјө вужөдалөма суомі кыв вылө. Најө ставныс расшіфрујтавтөмөс—ковмас корсны суомі кыв төдыс спеціалістөс). Пыщкөс (ідејно політїчeskөј да художественнөј) боксаңыс Куратов творчество вылын ковмас-на куҗа пукавны, сөмын сек мї вермам шуны, мыј тырвыјөз освоітїм наслідствосө медвоҗза комї поетлыс.

Куратов јылыс 1932-д вога статҗаын І. Оботуров чајтө, Куратов-пө Шөр-Аҗїјаө мунїс асвөламыс, ты вїсөмыс (чакотка-ыс) бурдөдчөм могыс. Таҗ чајтөм, ме ногыс, абу вескыд. Ме ног, Куратов сен вөлі ссылкаын. Сїнмө ускөдчө тащөм факт. 1866-д вога мөдҗын-гөгөрөҗ Куратов пыр бергалө асладорын (Сыктивкар, Межадор, Вылгорт, Вөлөгда, Казань, Москва), а та бөрын бытө пуртөн вундөма—морт бергалө-жө, інас оз өшҗы, но сөмын Шөр-Аҗїјаын (Семіпалатїнск, Ташкент, Алма-Ата, Іссыккуль, Лепса, Кулҗа). Такөд щөщ, сіјө норасө, мыј:

„Јөз костын өтка
Ветла, ог сіҗ...“
Шөјтө комета
Јенвелтын сіҗ:

Мөддҗачанїнас
Сїҗө оз во
Інасны медым
Сїҗ-жө оз ло.

Абу мем ас му,
Абу мем горт,
Југыдын жынҗа—
Вошөма морт.“

Колө ускөдны төдвылө: 1866-д воын апрел төлысын вөлі Каракозовлөн Александр II-д цар вылө неудачнөј покушенїе, код бөрын пуксїс саппемыд реакціја вој,—революціоннөј крестьянскөј демократїјаөс мыјкөдыра кезлө зікөзвыв југөдісны, ысталїсны немкежланыс ссылкајасө, меҗса јонасө Шөр-Аҗїјаө. „Муса“ кывбуркод-торҗасыс Куратовлөн (көн зев јона төдчө Куратовлөн „јөз гөрд вїрөн код, ханҗа“ вылө лөгыс, а таҗ нїмтанторҗыс, җерт, Александр II цар), сесга став гїжан самыс, конспїраціја понда јона төҗдысөмыс (кывбурҗасыс—нөдкывҗас кодөс) петкөдлөны, мыј мортыд вөлөм јїтчөм секга революціоннөј ужкөд і реакціја каҗад вескалөма ловҗа вылыс гуө (сіјөн сещөм уна і ем кулөм куҗа шөгсөмыд, весїг воҗҗыксө-на, ссылкаө-

чыс царскöй Россијаад көт кушöм прогрессивнöй уж нуöдöм пыр вöли журөн-лолөн пуджасöм код. Сijөн секса революциöнерјаслөн—кытчöз ез ло марксистскöй теорija да прометарскöй революциöнерјас—тајö „нотки обреченности“—ыд пыр кылöны: i декабристјаслөн, i Шевченколөн—бостны-кö увтыртöм јöз пöвсыс революционнöй крестанскöй демократјасöс).

Индöм статъаас i. Оботуровлөн ем нöшта выжыдзык методологическöй туйтöмин. Сijö индö, Куратов-пö вужöдöма комi кыв вылö апостол Лукалыс „Јевангемје“. Тајö-жö-пö вöчлісны унаөн секса комi интеллигенција пöвсыс, а бөрвiнас-пö i Г. Г. Лыткин. Оботуров вöчö öткодөн „семинаристјасöс“, Лыткинöс да Куратовöс: ставныс-пö најö öткодöс, ставныс „интеллигентјас“. Но Оботуров оз вермы не тöдны, мыј (марксистјас ногөн) „надклассöвöй“ интеллигенцијаыд абу, интеллигенција ачыс абу класс, а быд сiкас идеологија—„идеология классовая“. Сiзкö-нö, öви класс виз вылын вöліны Г. Лыткин да „семинаристјас“ i Куратов? Оботуров јорт сертi таз артмö. Но тазö артмыны вермас сöмын секи, кор кезан диалектика виз вылыс да мыжсан формалнöй логика подув вылö.

Ме ногыс, таын помкаыс став теоретическöй i литературно-политическöй öшибкајасыслөн, кодјас вöліны Оботуров јортлөн.

Ленiн коркö „вехистјасöс“ чорыда кучкавліс сымыс, мыј најö шулісны Белiнскијöс, Чернышевскијöс, Добролюбöвöс „вождями интеллигенции“ да индыліс: најö-пö, шуö сен Ленин, революционнöй крестанстволыс визсö нуöдiсны. Сijö-жö виз нуöдiс i Иван Куратов. Мöдног шуны позö сöмын марксистско-ленинскöй диалектикаыс öтдортчöмөн да абстрактнöй формалнö-логическöй рассужденијасö вужöмөн. Формалнöй логика шуö: кыкнан посылкаыс-кö öткод (посылкасö, ферт, философсöја гөгөрвоöмөн)—вывод лоö öткод, либö (кыз шуö Енгелс): „да—да, нет—нет, что сверх того, то от лукавого“. Зiк таз i артмö Оботуровлөн: Куратов бостылöма комiöдны Лукалыс јевангемје, „семинаристјас“ вöчлісны сijö-жö; Лыткин Г. Г. сысамөн-жö ужавліс, сiзкö „все кошки серы“—најö ставныс поповско-кулацкöй вужјыс петöм интеллигентјас. Таз-кö мөвпавны, лоö шуны: роч революционнöй крестанскöй демократiјалөн вождјасыс—своранско-Белiнскиј) поповскöй (Чернышевскиј, Добролюбöв) интеллигентјас. А кыз најöс донјавлісны Маркс, Енгелс, Ленин—Оботуров јорт, ферт, көнкö помнитö.

Материалистическо-диалектическöй логика оз лез тазö визöдны: сijö быдтор щöктö видлавны „во всех связях и опос-

редствованиях“, — медвоз петны конкретно-історическөй действительностьыс, төдмавны социално-классөвөй вужассө да подувсө відлалан (ізучајтан) јавлеңијеыдыс. Тајө відлалөмыд петкөдлө Куратовлыс өткөдлунсө не Лыткінкөд да „семинаристјаскөд“, а революціоннөй крестанскөй демократјаскөд. Сек тыдалас, мыј өткымын религіознөй мотивјасыд сурөны в Т. Шевченколөн, і петө тајө крестанскөй классөвөй подулыс да нөшта сыыс, мыј најө вөліны аскежаныс: пролетариат ныршикавтөг крестаналөн революціоннөй идеологјас пыр чувствуйтөны аснысө мыјдакө обречоннөй јөзөн.

„Литературнөй енциклопедіјаын“ комі литература јылыс-статъаын Куратовөс сакөмаөс „комі националистөн“, кодлөн творчествоыс „представляет сентиментальную лирику“ (візөд „Л. Э.“ V-өд том, 432-өд ыстбок). Авторыс тани поэтөма ыждөдлө унаөс, сакө сөмын Куратовөс. Сакөмыд (научнөй исследоваңије пыдди) некор абу ошкана, а тани јавнө өшибочнөй: оз төдвылын кут революціоннөй крестанскөй демократјаслыс ролсө (таыс Ленин јона топөдавліс Плехановөс, меңшевикјасөс); сјө, мыј вөлі прогрессивнөйыс, воэө нуөданаыс Куратов творчествоын—оз каэтыв өті кывјөн, а вывті төдчөдө национализм да сентиментализм Куратовлыс. Сентиментализм јылыс колө-набура төдмавны, а национализм јылыс-кајтысјаслы поэө индыны ташөм ин Куратовлыс:

„Мед-нө коркө лоас комі
Роч көт, јаран, көт суомі,
Көт і комі воэө ло мі,—
Мылкыджык да озыржык
Лоам мед, көт ещанік“ *).

Кыз аэзам, Куратов оз вывті ыждөдлы национальнөй моменттө, сјө космополит (кыз і став революціоннөй вічыс крестанскөй демократјаслөн).

Но комі литература јылыс „Л. Э.“-ын статъалөн авторыс вывті вылө лептө контрреволюціоннөй комі национализмлыс збыл „ыждајассө“—Г. С. Лыткінөс да К. Ф. Жаковөс, кодјаслөн історіко-културнөй ролыс абу сещөм ыжыд, кушөм кажігчө индөм статъаса авторлы. Не Г.С. Лыткін, а І. А. Куратов пунктіс „научное основание литературному языку коми“: „Зырянский язык“ ыма статъаыс Куратовлөн јөзөдөма 1865—66-өд војасын, а Лыткінлөн „Зырянский край при епископах пермских“ кңгаыс—1889-д воын. Лыткін ез вермы не төдны Куратовлыс статъасө, сізкө сјө уна пыдди-ныи муніс Куратовлөн вөчөм ордым куэа. „Коми язык“ ыма статъ-

*) Төдчөдөмыс менам—Ö. Ö.

таын („Л. Э.“—434-d мистбок) d. Бубрих шуо: „Литературное оформление коми язык получил только в после революционное время“. Тајо абу-жө зик збыл: Куратов пунктис не сомын научнөй подув коми кывлыг, но і петкөдліс, кыз сійөн колө гижны художественнөја. Мөд делө, мыј паскыдасө сійөс ми вөлігті-на кутім төдмавны, но өд сес абу мыжа Куратовыд і историческөј төдчанлуныссылөн тапонда оз чін, а содө. Куратов ез мун Г. Лыткин код либералнөј, царизмкөд отувја туюд, сійөн Лыткинлыг гижөдјассө царскөј семја отсөгөн паскыда разөдлісны комиын, а Куратовөс бура төдмалөм вылө ковміс пролетарскөј революціја да выл коми научнөј кадр-јаслөн артмөм, наөн тујасөм.

Ме думыг, таз мијанлы колө визөдны Куратов вылө, тази донјавны сылыг ролсө.

Куратов төдө зев уна кыв да культура, сійө сулалө аслас кады передовөј филозофскөј да политическөј визөдласјас вылын і став тајо озырлуңјассө суюд аслас творчествоө.

Литература кыв артмөдөмын Куратов индө бур туй: сійө бөрјалө-босталө кывјассө Коми му быд пелөсыг (везігтө Коммуса комијаслыс: „кинөс, некин“, с. в.). Сомын таз і позө артмөдны литература кывтө.

Ми јөзөдам ставсө, мыј сурі, көт ескө мукөд кывбур-јасыс вөлі-ңин јөзөдөмаөг 1932-өд воын: тан аззөмыд кыт-сурө абу өткод 1932-өд восакөд. Колө тујавны-корсавны сійө подліңникјассө, код вылыг гижліс Віхман, колө корсны выл материалјас, Куратовлыг гижөдјас, кодјас, ферт, ставыс ез-на сурны. Тајо мог сулалө мијан воңын Куратов чужөм-саң 100 во тыріг кежлө лөсөдчигөн.

ВЫЛ СУРӨМ КЫВБУРЈАС *)

I. КОКОЛЈАСЛӨН **)

Нугласө пу лок төлвылын...

Ој, кыз сөлөм вiсö!

Жугалөма менам олөм —

Ачыс сiнва кiссö.

Вошта лун-вој сөкыд шогын

I og adзы помсö...

Бөрдышта-тај, сөмын сыыс

Töдла кокныд комсö.

Оз сет сiнва мортлы шудсö,

Кокныдзык көт лолас...

Шуч код вöліс шуда, немыс

Töдвылас-тај волас.

Ем-жө jöz, код менчiм олөм

Шуiсны-на бурөн.

Мыјjөн шудаасö быдмö

Лiавылса***) турун?

Лiавылса, шондiвилса —

Лысватөм i резтөм...

Ој, көн олө мејам шудлун?

Кыс ме корса мездөм?

Југыд муса морттөг—турма,

Сен оз ол-тај лолыд...

Мыј ем шудлун, мыј ем ојбыр,—

Сен оз төдлы лолыд.

*) Тајö кывбурјассö Куратовлыс азэдма Финландијалыс, jözöдам сiјö ног, кызды мунöны пасјöгјас проф. Вiхманөн вöчөм копијаын.

**) Коколјасөн увтыртөм могыс революцијадз вöлі шуöны украинецјасос. Тајö, кывбур—öбвакö украинскöј кывбурыс комiздөм. Ног сертыс Куратов бостөма Т. Г. Шевченко поезијалыс мотивсö, кодлөн тасама ем унакод кывбур (шуам „Тополя“, „Мар'яна-Черниц“, с. в.

Ö. Ö.

***) Лiавылса—ывлавьса? - Ö. Ö.

Көн те, муса, көн, гөд кыма?
Көні?—Чукөстчү те,
Кыңи тетөг ме тан шогса,—
Волю виқодлы те.

Кушдөм мелі кылыс бурмас
Менам сөлманөј, —
Kodі сылжыштас, кор ен ло,
Менам шонди-банөј?

Лебэи-вескө те динө ме,—
Абуөг тај бордјас.
Омөлчча пыр... Лоны,— көні
Тыдалоны гортјас.

1856.

2. МОРТ ОЛӨМ

Метрикаад, фак,
Кың те кужан—лак!
Теног, мем дассиым во?
Ылө сиз оз ло!

Ассыд вистал мем..
да ас мезлыс нем..
Мортлыс вежа олөм-рөд,
Аққа те он төд.

Ме дассиым во
Жуждаммиг ег во
Өнөң морт нимөң. I кор
Быдмө мијан мор —

А ме лоа морт!
Адқан, гижан борд *)
Кыңи быдмөм ме кі вылын:
Віршын **) ем-нын вын.

Оз-кө меыс пет
Гижыс і поет,
Борд пыдди ме боста чер —
Менам лоас сер.

Оз-кө меыс пет
Некушдөм поет,—

*) Сек перд ручкајас ез-на вовны, гижобны вөлі пөтка борд-тавјасби. Тани
ивдөма, дерт, кың гижыс быдмөм вылө.

**) Вірша—кывбур (латинскөј кывјөн).

Med оз пет і пөнөмар,
Гөрүдлыг, сөрыс, жар...

Ог-кө аркіреј, —
Лоа мед јереј;
дашкө, лоа офицер —
Менам артмас сер.

Уна гіжыс сан,
Еща јон талан;
Кодлыс војтыр кылзө гор, —
Вескыд шенчан тор.

Ыжыдлы і јур
Лептыштыны бур...
Лоа-кө бур сөлөма,
Ме-нын морт ыма!
Ужас дона пуд,
Кор ме јөзлы шуд
Сета... Кушөм шуд? Он кут
Рифма выло тут...

3.

Меным, кылан, фак, —
Јеннога манак,
Өлө нылкөд сорытны,
Өлө і виқодны...

Том да міча ныл,
Төдан... өтi кыл:
Кодыр сіјөс окалан, —
Шучөн быдмылан,

Шоньд сы дырја,
Југыд сы пырја...
Шонди саядө манак
Расанас, бур фак.

Тед та сорытөм
Абу төдөмтөм:
Еща ме моз велалін
Те сөд школаын.

Он кісмы некор
Шондијастөг... Гор
Јандысө ас паскөмыс
Скіма пасталыс.

Сөмын оло чөл.
Гулуөн оз вөл і
Göd і пул-пал вөліс пыр
Кызі борда шыр *).

4. МУСА

Менам муза

Абу вуза:

Базар вылө віршајасөс ог ыстө,
Нөбьісјасөс відчысны ог лыстө...

Гусөһікөн

Сыллам кыкөн;

Ічөтік фалшас костын көт петас,—

Kodі сіјө фалшлы һімсө сетас?

Аскежын мі сералламө сіјөс

І тетрафөн діныс

Југыджыка біјөс

Өзтылам каміныс...

Регыд відламө і јөз воґын мі кіјөс,

Регыд бостам јонжык тема,

Med поэма

Петкөдлас ханжаөс,

Лока паскыд паскөмаөс,—

Паразитөс, kodі јөзыс гырыс

І kod—görd јөз вірыс,—

І бур јөзсө, kodјас өні

Оліганыс кынмөны і щыгјалөны,

А быд шудсө

Кулөм бөрсөс відчысөны...

Менам муза

Оз ло вуза!

1866.

5. * * *

Батө, ен шу: „шонді улын

Јенлөн быдсө шаһа інөм“.

Сөмын шу: „Zaus Deo!*)

Менам пөт-тај кынөм!“

*) Нарборд—(летучая мышь). Ö. Ö.

Батө, төдам—ангел мајбыр,
Славөл містөм, лок і најан;
Ассыд велөдөмтө
Ен те помал тајөн.

Содты: „рајса, ҕерт, бур лоас,
Сылы рајеыс јаблоғ сурас.
Адсалы Һем сојны,—
Кодөскө со-і пурас!“

1865.

6. * * *

Унаыг пондылі олөм ме јорны,
Јен велтыг дугдылі бурсө-һин корны;
„Пуктығны нем вылө!“—јөзлы ме шулі;
Јөзлыг і ассым ме шудлун сіз гулі.

Бөрвіжык бурсіны понді ме мамлы;
Сесса ме адаі—бур чој-воклы колө;
Келмі ме сен, мед быд јөзлы шуд водө...
Оз сет јен јорсыны дыр Валаам-лы! **)

7. * * *

Дас во олі ме, мед вөліс мамлөн акаһ
І мед ез вөл сылы зугласны мінут...
Мөд дас во олі ме, мед велөдчыны умтөз
І мед оз шығјалны роч велөдысјас тут ***)...

Көјмөд дассө ас вөсна-һин көсјі овны,—
Бара кынөм сен ез бура пуны кут!
Рузмаласны і мукөд орган һолөд дасө.

Со-һин сінмөј дојмө... Өні бергөдчас-ө
Мелаһ јен? Зел келмыса, мед вібөм
Реғызжыка жүгөдыштас лы-сөм!

1870.

*) Zaus Deo—коміһн: —слабог. Ө. Ө.

**) Роч кыҗын ем „Валаамова ослица“—образноја шуөм: таз шуөһны пыр чөв-
оһыс мортөс, коһлөн куза чөволөмыс потө гораа локыс шыөдчөмөн.
ҕерт, тајө ног Куратов і казтө іһдөм һімсө. Олек Өндрөј.

***) Тут кыҗөн шуөһны (Ежва јыһын) сіјө-жө, мыј „һіөті“ (рочөн „вискозь-
ко, һи минуты“). Олек Өндрөј.

Кыз быд морт, вöлі ме поетөн.
 Кор даc вiт арöс тырiс мем;
 Сен лоi мылкыдзык, а сетөн
 Поетлөн олгiс жеңыд нем.

Кыч арöсөн ме пыр-на сылі,
 да мөд гор сек-нын лолыг кылі.
 дыш бордҗыг рiфма оз-нын чуж,
 Ме вунөдчыны ог-нын куж...

Ог пыр кут чорыд кылыг асөс
 I торкла долыд сылыгасөс.

1862.

9. ПОНКÖд *)

Оз-нын сылыг.

Оз-нын кылыг
 Эептын сөм.

Понмөј зугыл,
 Шайткод ңугыл,
 Гартчышсөм.

„Чеччы, колан!
 Мыј те полан,
 Гөна вок?

Һаңтор со-на
 Колөм; јона
 Гој те, лок!

Ме-сө кызі?
 Табак візі
 Кыскысмөн.

Аскі—шаң-ө?
 Жаловаңнө
 Бостөмөн“...

1862.

*) Тајө кывбур улас ем кузкод пасјөгјас фiнскөј кыв вылын, тыдалө проф. Вiхманнөм. Сес гөгөрвоана сөмын роудн пасјөм: „Вол. губ. Вед.“ 1865-1866... Понкөд. Ферт, тав индөма сiјө-жө кывбурсө, коддөс ме јөзөдлi „Ударныкы“ 1932-өд воына Олек Ондреј.

Кор вöйписны-керисны Лессинг да Шиллер да Гјотö*),
 Афина Палладаон көсјис Гермаңија лоны;
 Кор кулисны бур јөз, Гермаңија лоис салдатка,
 I пöрыс фелдфебеллыс**) фабритö чорыдык уссö.

I кык пöрыс уңтерлыс пыркөдö буссö...
 Ез ылö i ветлыны мијан геројјас,
 А шобисны зел уна шojјас.

Гермаңија, пыркөдиг пас-көмјас, кылö
 Кыз зарны быд дөмасын ылк-ылка кылö...
 Салдаткалон петöма јумыс —
 I дырмыст-тај гудыртчас думыс!

1870.

11. * * *

Мыј ті бара венсад, видчад,
 Морта мортлы пига мытчад,
 „Роч мед лоас коміыс“...
 Мыј ті корсанныд i кыс?

Мед-нö коркө лоас комі
 Роч көт, јаран, көт суомі,
 Көт i комі возö ло ми,—
 Мылкыджык да озыржык
 Лоам мед, көт ещанік.

1867.

12. ГЕЈНЕ-ЫС

Келдö пукор, сімö шонді,
 Јенвелт лым-һин вöзјö:
 Јункер Schmidt зел полны пондіс,
 Ассö лыжны көсјö.

*) Лессинг (1729-1781), Шиллер (1759-1805), Гјотö—кыптыс немецкөј промыш-
 лениј буржуазиялон јона төдчана поетјас. Афина-Паллада древнеј Грециян „богиня
 мудрости, искусств, войны“, Олек Ондреј.

**) Фелдфебел—немецкөј кыв, воениј чин царскөј армиян. Пöрыс фелдфе-
 белон Куратов, дерт, шуö Бисмаркөс (1815—1898): јона төдчана германскөј государ-
 ствениј дејатель, нулс зев реакционнөј политика, 1870-өд воин панис война Францијакөд,
 а кор 1871-өд воин лоі Паріжскөј Коммуна—отсалс сіјөс пöдтыны. О. О.

Сулал, мылкыдтөм! Лым сылас!
Лок вежсылө бурөн...
Кылзы, јункор Schmidt (Шmidt.—Ö. Ö.), бур кылос:
Бара ловчас турун!

Вёлгда, 1857.

13. НЕКОДЛЫ

(Берислөн)

Мејам гөтыр ем ас вөсна өтi,—i ферт
Сiјос ог сет ме, ог вузал некодлы;
Гур мем оз кол,—i Ф А Т мед оз султөд, һи ФЕРТ.
Кыз ог сувтөдлы ачым ме некодлы.

Мејам кујимур сөмын-тај лол сајын ем,
да ме на кынза ег келмыс некодлы;
Сетыс уждөзөн сетны, ферт, ог вермы һем,
Абу уждөза i ачым ме некодлы!

Мејам абу казак, слөнкојд кылзыс i рам,
Ог i ачым ме казачит некодлы;
Ог елт некодос, ем менам вын, ем i сам.
Елтөм вылө ог сетчы ме некодлы.

Ог бост, ог вiзөд јөзлыс ме зiк һинөмтор,
Med ог һинөмөн дөзмөд ме некодлы;
Меным некодөз абу мог, мед һинөкор,
Кыз-көт ола ме, мог оз ло некодлы!

Сыктыл-дин, 1865.

14. ЈУГЫД ЈУКОМ

(Шиллерлөн)

„Бостө, мыј му вылын, бостө, мыј муас!“ —
Јен велтсањ бур Zeus *) морт вужлы шуас.
Шуас-i термасө зола Г чор
дастыны ас вөсна коланжыктор.

Вөралыс пишщамөн мөдөдчiс вөрө,
Kod керка-картаа—ышкө i гөрө,
Вузасыс мореөн ыстiс караб,
Леҗiс i вуграсыс ју вылө таб.

Кага ас лајканас ыжыд i шуда,
Медалөм киөн банкир перјө руда.

*) Зевс—медса ыжыд јенвыс древней Грецијаны. Ö. Ö.

Аркіреј аслыс бостас алтар,
Скіпетр, корона і трон бостас цар.

Јукасны став му, і быд восколлөн лоас
Аслас көчәин. І вөмісѣ тај воас
Кытыс-ја пај корсны аслыс поет;
Но сек һекод сылы чір-һин оз сет.

„Мыла, о Zeus, тенад өтнам пыр вуна?
Став мувыл јукөма; кытчө ме муна?
Ез кол і му пышкөс, кула-і сес
Мынтытөг оз сетны һиөви вес.

Ачыд те јукін, ез мылкыдтөг мукөд;
Кыз-нө ме ог вермы бостны ас јукөд?
Вескыдлун ез-һин і јен ветлыс пет!“
Сізі зел норасіс аугыл поет.

„Ас вылад норас, мыј шог ташөм шуас.
Һекөдөс ог елт ме“—Zeus сылы шуас.
„Kod зіла корсіс—ас пајсө ез ну?
Көні те ендің, кор јукісны му?“

Текөд ме вөлі! Ме віөді тенө
Јен велтсыд! Сешөм те југјалыс сені,
Міча, і ыжыд, і вына! Кор јен
Тыдалө мортлы, морт кызі оз шен?“

„Быдсөн-һин мортјаслы јуклөма, пыщ
Му абу менам-һин. Мыј-нө тед сіа?
Көсјан-кө мекөд те гажөдчиг тыр
Олны,—тед востөма јен велтөј пыр!“

«Семіпалатінск, 1867.

15. ГОРАЦІЈ*)-ЫС. XIII-ОДА

Лидіјалы

Кор Телеф-лыс **) ошкан долыд сорні,
Һебыд јурсі, јежыд кіјас сылыс,
Секі, Лидіја, ме вөјма,
Секі вежса чужөм вылыс.

*) Гораціј Квінт Флакк (65—8-өд војас хрістіанскөј ерада) — римскөј література „золотой век“ — кадса древнеримскөј поет. Гыжан кадыс сылөн пырб революціоннөј кадб: Римын республика вежсис Октавіан Август імперіяди. Гораціј вөлі республика-һец, но Август сіјөс сібб тіс асбердас да Гораціј пөрі монархістө. Поезіјас Гораціј чуксалө ешабн здөвләвны: радејтчыны-јуышгыя, ыластчыны полдікаыс с. в., Олек Оңдрей.

**) Пасјөма „Telef“-лыс, но ног сөргыс тајб—мөрт һим, сіккө лыдчыны колө сіз, кыз пасјөма менам. Олек Оңдрей.

Сотча ме, кор міча пелпомјасыд,
Јуыштөммыст, велтвѣіасны гырѡн,
І кор тенө окалыштлас
Том морт—відчыстѡгја—мырдѡн.

Окасөмөн велөдіс Кіпріда *)
Долөдны і ојбыртөдны сөлөм;
Сіјөн најан њемостујтө,
Оз төд јанзім, оз кыл олөм.

Пежалмыст тај партө і бур њілтө,
Колас тенө.. Быдлун мајбырлунныс
Вежласысјаслөн ез вөллы...
Лун вој ноксіг налөн муніс!

*) Кіпріда—мөд њім древногреческөј богіца Афродіталөн (латінскөј кывјын Венера), Греціјаын—Кіпр њыма дісан Тајѡ јенлөн төжд-анјаслы мічлун көзналөм да ња-ајкаост радејтөдм. Олек Ондреј.

ЈУРИДАЛЫГ

Лыстбок

<i>В. Катанан</i> — Сöветскöј эпохалöн мед- бур поет	3
<i>И. Пыстын</i> — <i>Jeжыд во</i> (<i>историческöј повест-</i> <i>лы панас</i>)	10
<i>Öсип Мит</i> — <i>Вылмöм сиктын</i>	27
<i>П. доронин</i> — <i>Парма сөлöмын</i> (<i>повест</i>)	29
<i>Öлек Öндрей</i> — <i>Вылöн аҕрöм кывбурјас</i> <i>И. А. Куратовлөн</i>	49
<i>И. А. Куратов</i> — <i>Выл сурöм кывбурјас</i>	54

Итв. № 19

Редколлегіја: *М. доронин*,
П. Шеболкин, *И. Изјуров*

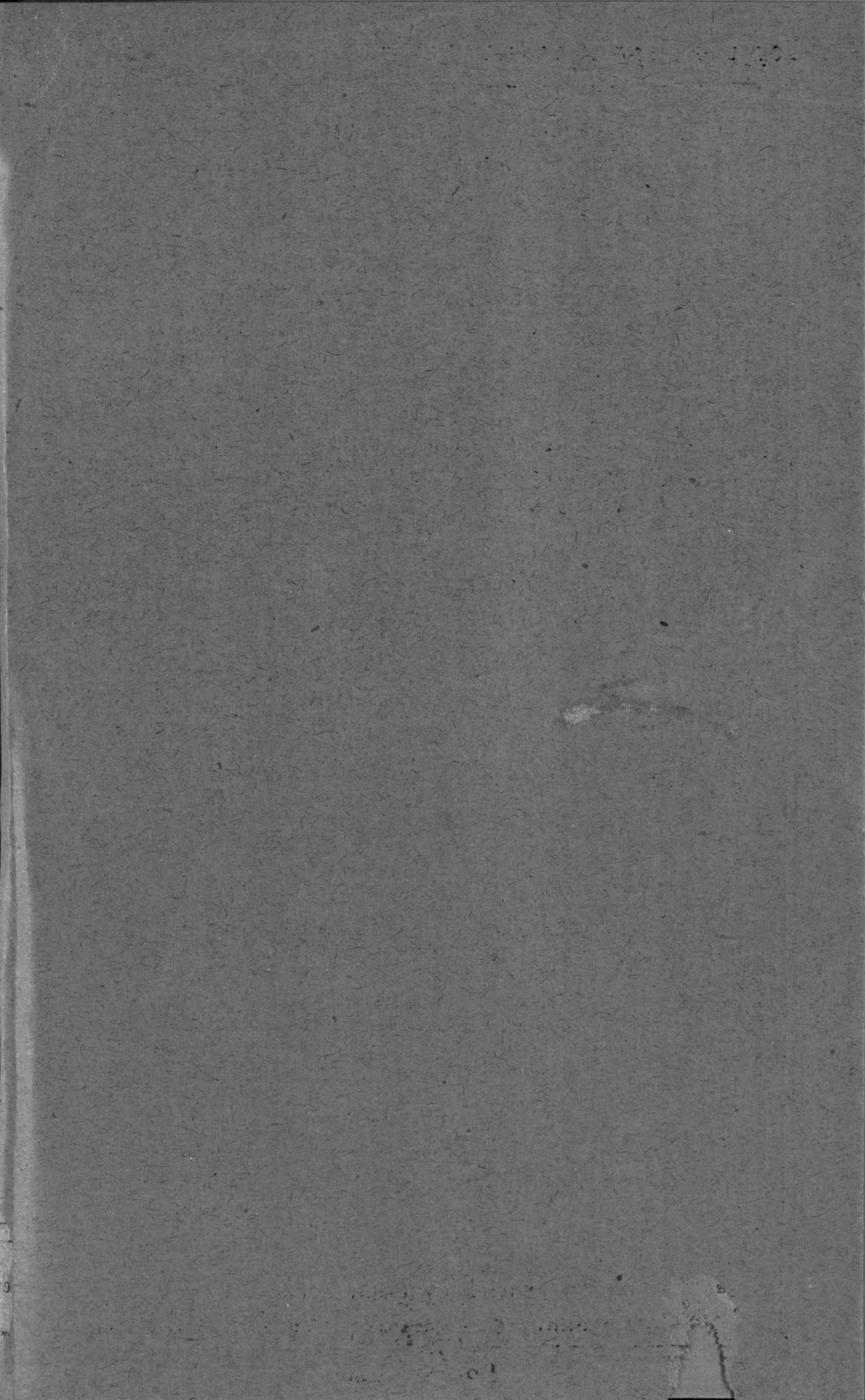
Отв. редактор *М. доронин*

Обложка худ. В. ПОЉАКОВЛӨН.

Техн. редактор *М. Шестаков.*

Облит № 1326. Зак. № 624. Тираж 1000. Стат. форм. 62×94, 1/16, 39000 зн. в п
листе л. Сдано в производство 8-IV-36 г. Подписано к печати 26-IV-36 г.

Ти — афия УМП, Дом печати, г. Сыктывкар, Сев. край

ВУЗАГГÖ ЧЕЛДЛЫ ЛЫДАН ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРА

Пед. Ген.

ПОЛОШУТЧЫЛÖМ.

Таяö кыгаас петкöдлöма сиктса пионеряслыс социалистическöй собственност дözöритöм вöсна вермасöм. Главнöй героён тани бостöма пионер Сеңаос. Сылөн багыс—империалистическöй война кадса инвалид, вöвлöм колхознöй активист; сijö äкöз жүсöма да jтчöма колхозö сүжöм классöвöй врагкöд. Классöвöй враг домповодын ужалгөн муртса оз вi ассыс пiсö. Но пiыс отсöгөн-жö багыс сүвтö бөр честнöй ужалыс туй вылö i ердöдö маскируйтчöм классöвöй врагöс.

48 лiстб.

1936 во

доныс 90 ур.

А. П. Чехов

КАШТАНКА

Таяö вiстас гiжсö öтi вошлöм пон jылыс да сүкöд лöм приклучениjеяс jылыс.

44 лiстб.

1936 во

доныс 70 ур.

В. Бережская.

ТАН А РЕВОЛЮЦИОНЕРКА

Тани гiжсö даскык арöса нывка jылыс, кычi сijö мездiс царскöй жандармjасыс рабочöjjасыс гуса тiпографijасö.

18 лiстб.

1935 во

доныс 20 ур.

А. Серафимович.

СЦЕПШШИК

Таяö кыгаын петкöдлöма царскöй Россijаса рабочöj-жасöс увтыртöм да эксплуатируйтöм. Петкöдлöма рабочöj-жасыс немортнога олöмсö да праватöмлунсö.

30 лiстб.

1935 во

доныс 30 ур.

Кыга сүздан адрес:

Сыктивкар, Коми Издательстволөн магазин.